

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

5

ČÍSLO

ROČNÍK VI

1958

SLOVENSKÁ AKADEMIA VIED · BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

ОБСАН

CLANKY

Andrej Melicherčík, Slovenské povesti Augusta H. Škultétyho a Pavla Dobšinského	449
Ján Mjartan, Príspevok k štúdiu ľudového staviteľstva a bývania v okrese Vráble	469

ARCHIV—MATERIÁLIE

Pavel Horváth, Materiály k dejinám ľudovej architektúry v bývalej Bratislavskej župe na konci 18. storočia	499
--	-----

NÁRODOPISNÁ MUZEOLÓGIA

Miroslav A. Huska, Z národopisných zbierok Liptovského múzea v Ružomberku, (Baníctvo, rybárstvo, včelárstvo)	506
--	-----

ROZHLEDY

Vilko Novák, Súčasný stav národopisu v Juhoslávii	529
Ján Podolák, Založenie Slovenskej národopisnej spoločnosti	541
Drobné zprávy	543

RECENZIE A REFERÁTY

Jarmila Pátková, Ľudový odev v okolí Trnavy (Drahomíra Stránská)	544
Adam Pranda, Súčasní modranskí figuralisti (Ester Plicková)	546
Vlastivedný sborník Žilinského kraja (Ján Podolák)	548
Sz. Judit Morvai, Asszonyok a nagycsaládban (Michal Markuš)	550
Zakarpatskije skazki Andreja Kalina (Ján Komorovský)	552
Cvetana Vranska, Štefánia Georgieva-Stojkova, Prinos kam izučavaneto na balgarskija partizanski bit i folklor (Ivan Kojev)	556
Čeští a slovačtí kazky (Ján Komorovský)	556
Došlá literatúra	557

СОДЕРЖАНИЕ

Андрей Мелихерчик, Словацкие повести Августа Г. Шкултеты и Павла Добшинского	449
Ян Мьяртан, К изучению народного строительного дела и жилища в районе Врable	469
Павел Хорват, Материалы по истории народной архитектуры в бывшей брatisлавской столице в конце 18 столетия	499
Мирослав А. Гуска, Из этнографических собраний Липтовского Музея в Ружомберке (Горное дело, рыбная ловля, пчеловодство)	506
Вилко Повак, Современное состояние этнографии в Югославии	529
Рецензии и рефераты	

PRÍSPEVOK K ŠTÚDIU LUDOVÉHO STAVITELSTVA A BÝVANIA V OKRESE VRÁBLE

К ИЗУЧЕНИЮ НАРОДНОГО СТРОИТЕЛЬНОГО ДЕЛА И ЖИЛИЩА
В РАЙОНЕ ВРАБЛЕ

BEITRAG ZUM STUDIUM DER VOLKSBAUKUNST UND DES WOHNENS IM BEZIRK
VON VRÁBLE

JÁN MJARTAN

Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava

Odborná literatúra na viacerých miestach uvádza, že na nížinách a rovinách Slovenska známe bolo stavanie domov z hlíny.¹ Sú to takzvané stavby nabíjané, ktorých múry stavajú z hlíny ubitej do doskového debnenia, a stavby z *válkov* — čiže zo surovej nepálenej tehly. Výskumy, ktoré organizoval Národopisný ústav SAV r. 1954 v maďarských dedinách okresu Štúrovo, r. 1957 v slovenských dedinách okresu Vrábľa, ako aj prieskumy na západnom a východnom Slovensku ukázali, že spomenuté techniky stavania, ba i niektoré ďalšie, sú rozšírené u slovenských i maďarských obyvateľov týchto krajov. Výskumy taktiež ukázali, že treba venovať pozornosť postupu práce pri jednotlivých druhoch stavieb z hlíny, lebo sú dôležitým dokladom toho, ako ľud vedel využiť a stvárniť domáce surovinové zdroje pre svoje potreby. Práce v týchto krajoch, ako aj porovnávacie štúdium hlinenej architektúry z iných európskych krajín ukazujú, že hlina ako stavebný materiál a rôzne druhy technologických postupov, uplatnené pri stavbe domov, sú známe všade tam, kde tento materiál poskytuje príroda.² Najčastejšie sú to kraje nížinné a rovinaté bez väčšieho stromového porastu.³

¹ Josef Vydra, *Lidové stavitelství na Slovensku*. Praha 1925, 76 d. A. Václavík, *Podunajská dedina v Československu*. Bratislava 1925, 47. K. Chotek, *Osídlení*, Československá vlastivěda, řada II, Národopis, Praha 1936, 165. R. Bednárik, *Duchovná a hmotná kultura slovenského ľudu*, Turč. Sv. Martin 1943, 138.

² Synteticky aj s dôležitou literatúrou pozri v diele *A magyarság néprajza*, II. kiadás, első kötet, 126 d. Ďalej Győrfy István, *A Nagykunság és környékének népies építkezése*, Néprajzi Értesítő IX, 1908, 162 d. Nagy József, *A Hegyhát-vidék építkezése*. Néprajzi Ért. I, 1900, 81 d., Kiss Lajos, *A Rétköz régi tűzhelyei*, Néprajzi Ért. XXIV, 1932, 1 d., Szenté Arnold, *A Lendva-vidék néprajza*, Ethnographia IX, 1898, 67 d. a iné.

³ Mnoho údajov prinášajú všetky príručky všeobecného národopisu. Napríklad: Buschan Georg, *Illustrierte Völkerkunde*, in zwei Bänden, II. a III. vyd., Stuttgart 1926, pod heslami

V tomto príspevku snažím sa podať nielen rôzne technológie stavieb z hlíny, ale i vývin staviteľstva v obciach Veľká Máňa, Kmeťovo a Iňa na základe vzťahu k životu a potrebám tvorcovým. Tieto dediny vo Vrábelskom okrese možno i dnes pokladať za typické svojimi rôznymi druhmi hlinených stavieb.⁴

1. Príprava hlíny

Pre technológiu ľudovej práce je charakteristické, že sa opiera o dlhodobé skúsenosti, ktorých výsledky sa tradujú. Vzťahuje sa to aj na ľudové staviteľstvo, a teda aj na stavby z hlíny. Aj tu sa na základe skúseností zistilo, aká hlina je dobrá pre zvolený druh stavby a spôsob stavania a ako ju treba pripraviť. Vo Veľkej Máni podľa miestnych informátorov na stavbu hlinených domov je vhodná skoro každá hlina, či žltá, čierna alebo červená, len piesočnatá nie, lebo piesok je sypký a nedrží pokope. Po mnohých skúsenostiach začali tu na stavby používať a ešte i dnes používajú hlinu z jednej časti dedinského chotára, ktorá časom dostala pomenovanie Hliník. Nachádza sa tu hlina rozličného sfarbenia a hoci najlepšia je žltkastá, vyhovuje aj ostatná, a tak „berú všetku do kopy“. V iných dedinách, kde niet takéhoto hliníka, nakopú si hlinu kdekoľvek na roli, v záhrade, ba veľmi často aj *na humne*, teda v priestore budúceho dýora, a podľa možnosti blízko budúcej stavby, aby ju nemuseli zďaleka privážať alebo nosiť. Toto je najrozšírenejší spôsob v oblasti hlinených stavieb vôbec. Nechýba ani údaj, že hlinu na stavbu si niekde naorali pluhom (Iňa).

Nakopaná hlina sa nazhádza blízko budúceho staveniska a rozloží sa približne do kruhu vo vrstve hrubej asi 30–40 cm; potom sa zasype vrstvou drobnejšej slamy alebo úhrabkami tak, aby bola celkom prikrytá. Na jeden dom

„Architektur (Lehmbau)“, „Hausbau“, „Wohnungen“, ďalej Hugo A. Bernatzik, *Die neue grosse Völkerkunde*, Band I, Frankfurt am Main 1954, Slovensko na str. 168, ostatné pod heslom „Lehm als Bau- und Werkstoff“, „Hausbau“ a pod. Slovanský materiál prináša L. Niederle, *Život starých Slovanů*, I/2, Praha 1913, 819 d., K. Moszyński, *Kultura ludowa Słowian*, Kraków 1929, 475 d., tak isto Bruno Schier, *Hauslandschaften und Kulturbewegungen im östlichen Mitteleuropa*, Reichenberg 1932, 107 d. s bohatou literatúrou. Pre východných Slovanov pozri Vostočnoslavianskij etnografičeskij sbornik, Moskva 1956, a tu štúdiu E. E. Blomkvistovej, *Krestjanskije postrojki Russkich Ukraincev i Belorusev*. (Na str. 92 osobitná stať „Postrojki iz gliny“.) Pozri ešte *Moravské Slovensko* (red. L. Niederle), Praha 1918, 55, Oldřich Sirovátka, *Lidové stavitelství na Opavsku*, Radostná země III, 1953, 49 d., z Poľska Jozef Gajek, *Zarys etnograficzny zachodniej części Podolan*, Lublin 1947, 125 d., z Chorvátska Milovan Gavazzi, *Pregled etnografije Hrvata*, prvi svezak, Zagreb 1940, 22, atď.

⁴ Výskum sa konal zatiaľ iba vo Vrábelskom okrese a podľa rady kustóda Okresného vlastivedného múzea v Zlatých Moravciach, dr. Štefana Rakovského, a Referátu pre školstvo a osvetu pri ONV vo Vrábľoch navštívili sme niektoré dediny v tomto okrese a podrobnejší prieskum sme spravili v obciach Veľká Máňa, Kmeťovo a Iňa.

treba slamy za dobrý voz. Potom sa celé výdatne zaleje vodou a jednu noc sa nechá stáť, aby sa dobre rozmočilo.

Takto pripravenú hlinu vypracovávajú tak, že ju koňmi *vyšlapujú*. Jeden alebo dva páry koní vezme si chlap len za uzdu s dlhším povrazom a postaví sa doprostred hlineného kruhu. S bosými nohami, s vyhrnutými nohavicami alebo gaťami, aby sa nezašpinil, poháňa kone po hline posypanej slamou a poliatej, aby ju dobre premiesili, zmiešali so slamou a dobre vypracovali. Chlap pri poháňaní koní sa dokola neobracia, len žinky si okolo seba z ruky do ruky prekladá. Vyšlapovanie trvá dosť dlho, lebo každá hruda musí „pustiť“ a hlina sa musí vymiesiť na dobre rozrobené a so slamou premiešané blato. Keď pohonič vidí, že vrstva slamy je už od blata celkom zašliapaná, preruší prácu. Na blato znovu nasypú vrstvu slamy ako prvý raz a vyšlapuje sa druhý raz a týmže spôsobom aj tretí raz. Takto vymiešané blato sa nechá potom „postáť“ aspoň jednu noc a len potom sa môže použiť na stavanie domov technikou, zvanou vykladanie. Údaje o vyšlapovaní hliny inými zvieratmi alebo ľuďmi, o čom je viac dokladov v literatúre, sa na skúmanom území nezistili.⁵

Z celého postupu, a to jednak z premiešavania hliny so slamou a jednak z vypracovania hliny pomocou zvierat, bez nástrojov, vidíme, že ide o techniku veľmi starú, ktorá siaha až do čias predhistorických a rozšírená je takmer po celej zemeguli.⁶

2. V y k l a d a n i e

Podľa najstaršej techniky vykladania stavenisko sa pred začatím stavby nijako neupravovalo, iba zem sa trochu urovnala tam, kde mali stáť steny. Údajne na zadný roh budúcej stavby postavili fľašu a vpredu vedúci stavebných prác, čiže najšikovnejší chlap, len voľným okom určil, kade a odkiaľ — pokiaľ budú siahať steny. Blato kládli len na zem, stavalo sa teda bez základov. Vykladalo sa, i dnes sa vykladá železnými vidlami, aké používajú aj v maštali na vynášanie hnoja. Blato sa naberá z hromady vymiešenej koňmi, prípadne aj tak, že zboku hromady kopú ho motykou, pretože slamou husto premiešané blato sa ťažko oddeľuje a naberá na vidly. Nabraté blato si chlapi jeden druhému podávajú na vidly až k samej stavbe, *pošuchujú*, dohadzujú si ho z vidlice na vidlicu až k chlapovi, ktorý *kladie*, čiže muruje steny. Obvykle je to najschopnejší muž, ktorý vie blato dobre stuha a dorovna ukladať, aby boli steny rovné. Steny kladie tak,

⁵ Pre Slovákov v okolí Budapešti to isté, pozri: V a j k a i - W a g e n h u b e r Aurél, *Adatok a Budapest-környéki tót falvak népi építkezéséhez*, Néprajzi Ért. XXIX, 1937, 120 d. Z maďarského etnika na Slovensku píše o podobnom postupe Fél Edit, *A társaságban végzett munkák* Martoson. Néprajzi Ért. XXXII, 1940, 363 d.

⁶ Pozri poznámku 3. O vymazávaní stien v zemniciach blatom vymiešanými plevami píše Kiss Lajos, *Földházak Szabolecsvármegyében*. Néprajzi Ért. XXVIII, 1936, 89.

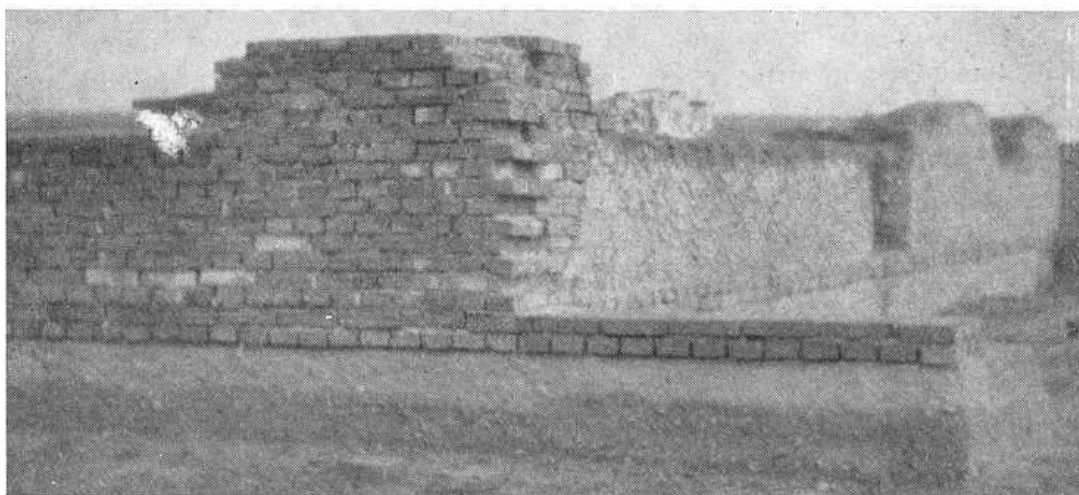
že blato naberie na svoje vidly a hodí ho prudkým trhnutím pred seba bez toho, žeby vidly obrátil. Hádza teda „opakom“ a tak, aby blato prudko dopadlo a aby sa jednotlivé dávky dobre spájali. Potom vidly vytiahne a pokračuje vo vykladaní. Keď je kopa blata ďalej od stavby alebo keď blato nemožno podávať z viďiel na vidly, privážajú ho na *taličkách*.

Takto sa múry vykladajú asi do tretiny výšky, teda asi do výšky 1 m. Všetky múry sa vykladajú rovnomerne a naraz, a to aj obvodové, aj priečky medzi miestnosťami, aby celé murivo tvorilo jeden homogénny celok. Vykladanie sa robí teda na tri *ráty*, či na tri *vrstvy*. Keď sa vyložia múry prvej vrstvy do výšky najviac jedného metra, práca sa na týždeň-dva preruší (podľa počasia), aby hotové steny dobre vyschli. Vyššie sa naraz stavať nesmie, lebo čerstvé a mokré steny by tlak horných vrstiev nevydržali a celá stavba by sa *skotila*. Prvá vrstva musí preto dobre vyschnúť, musí sa dobre *uľežať* (obr. 1, 2).

Keď je už prvá ráta dobre obschnutá, chlapi ju rýľmi okrešú, čiže zarovnajú steny a osekajú všetky nerovnosti, ktoré sú pri voľnom vykladaní vrstiev dosť možné. Toto okresávanie sa potom pri každej ráte zopakuje a dokončí sa ešte aj na hotovej stene. Aj okresávanie sa pôvodne robilo len voľne, od oka, a iba od nedávna používajú na špagát priviazané závažie. Zo stien okresané blato sa zaleje vodou, premieša sa a znovu sa môže použiť na vykladanie.

Podobne sa kladú aj ďalšie dve vrstvy, druhá a tretia, približne do výšky troch metrov, a vtedy je vykladanie múrov skončené. Najväčší pozor treba dávať pri tretej vrstve, lebo keby ju čo len trochu nerovno položili, pohnul by sa spodok steny. Celý múr musí potom schnúť a dobre vyschnúť a až potom položia naň krov.

Obr. 1. Vykladaná stena kombinovaná s tehlov. Veľká Máňa, okr. Vrábľa.
Autorom fotografií v príspevku je F. Hideg, autorom kresieb J. Cibula.

Obr. 2. Dovršené vykladanie s otvormi pre okná a dvere. Kmetovo, okr. Vráble.

Takto postavený dom sa nazýva *vykladaňina* a celá táto stavebná technika a pracovný proces je *vykladaňje*. Znovu treba výslovne podotknúť, že blato sa kladie celkom voľne, niet tu nijakej kostry, stĺpov alebo debnenia (šalovania), ktorým by sa kladenie stien usmerňovalo a uľahčilo. Steny sa kladú len voľným vrstvením blata a smer múrov sa určuje odhadom voľným okom. Ide teda o jednu z najstarších techník stavania, doslovne o kladenie, lepenie stavby z vymiesenej hliny hojne premiešanej so slamou. Veľmi priliehavý je na tento spôsob stavania maďarský výraz „fecskeakás“, ktorý ho prirovnáva ku kladeniu lastovičieho hniezda.⁷

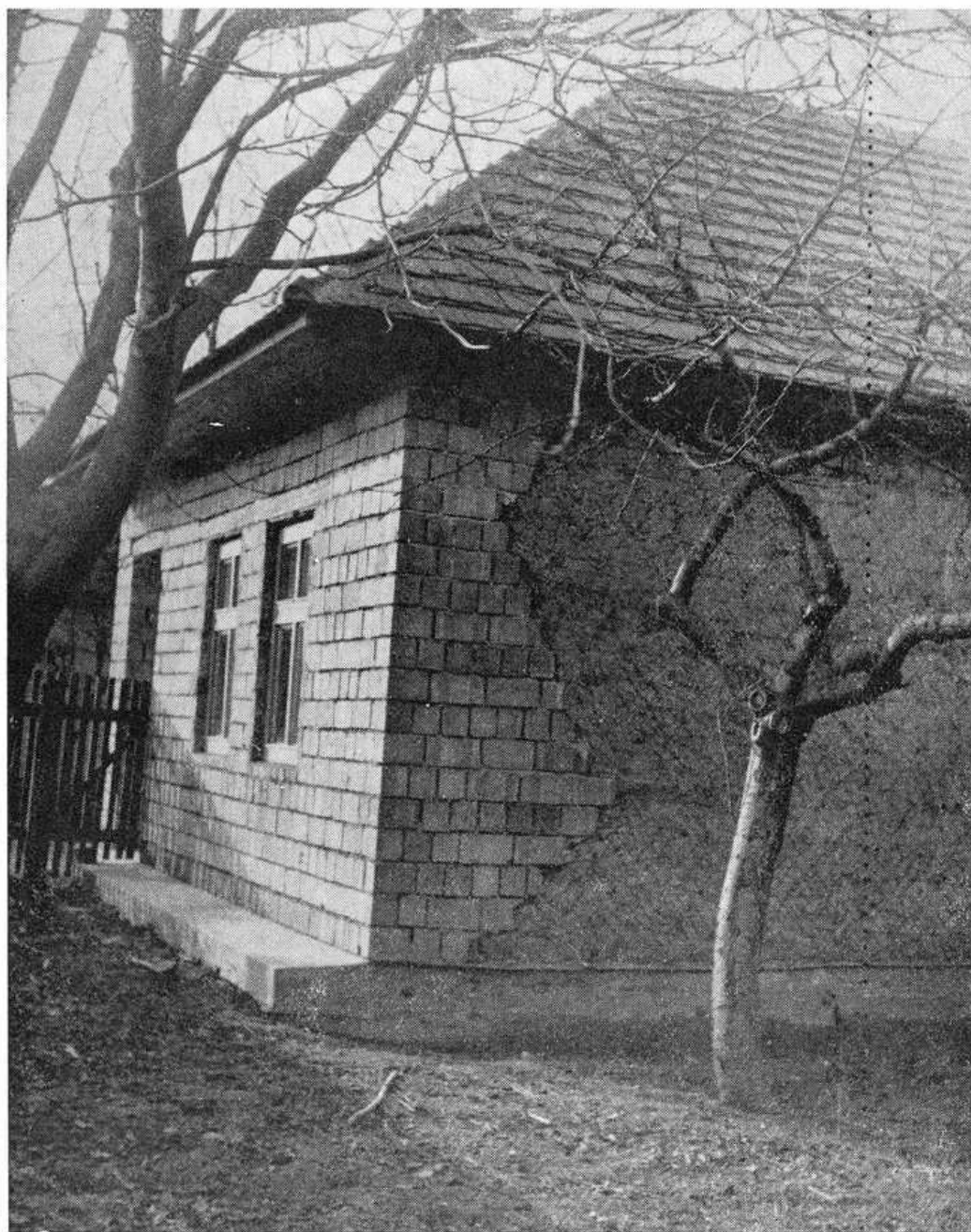
Pri vykladaní stien hneď sa vynechávajú otvory, *prjestori*, pre okná a dvere. Zas však len voľným odhadom, a preto nebývajú ani pravidelne, ani presných rozmerov. Keď už bola stavba hotová, suchá, otvory pre okná a dvere *vykresali*, resp. dokresali rýľom alebo sekerou, hneď do nich nasadili drevené *futrú* a blatom ich zapevnili. Dnes zvykli *futrú* vložiť hneď pri vykladaní stien a hneď ich aj zamurujú. Sklepenie ani nad dvermi ani nad oknami nebýva, nie je potrebné (obr. 3).

⁷ V a j k a i Aurél, *Veszprém megye népi építkezése*, Néprajzi Ért. XXXII, 1940, 9, ďalej Fél Edit, l. c. 364 d., É b n e r Sándor, *Kaminkéményes konyhák Bugyi, Sári, Dabas és Gyón pestmegyei községeiben*, Néprajzi Ért. XIX, 1927, 155 d., *Régi följegyzésekből*, Népr. Ért. XVIII, 1926, 33. Pravda, pod výrazom „fecskefal“ rozumie sa aj pletená stena omazaná hlinou. Pozri napr. V a g ó Aladár, *Adatok Nagy-Bakónak néprajzához*, Népr. Ért. I, 1900, 55.

Skúsenosť ukázala, že vykladané stavby — i keď sa vcelku zdôrazňuje ich trvanlivosť — veľmi zle znášajú vodu. Už pri menšom zvlhnutí stien od odkvapovej alebo spodnej vody sa môže stať, že stavba *sadá*, znižuje sa a pri väčšom podmytí je nebezpečenstvo, že sa múry rozpadnú. Preto už pri voľbe stavebného miesta sa musí dbať na to, aby ho nezalievala dažďová voda, aby nepodtekala spodná voda a aj odkvapová voda sa musí vhodne odvádzať, aby nezatekala pod múry. Táto okolnosť priniesla zlepšenie v stavebnej technike. Pôvodne v tom, že sa aj pod vykladané stavby začali kopať 30—40 cm hlboké fundamenty, ktoré sa vymurujú aspoň do polmetrovej výšky nad terén z tvrdého materiálu, kameňa, pálenej tehly alebo betónu, a až potom sa postaví vykladaná stena. Podľa informátorov s touto novotou začali už pred prvou svetovou vojnou a odvtedy sa datuje aj zakončenie vykladanej steny hore pod krovom položením 1—2 radov surovej tehly, váľkov, alebo novšie pálenej tehly, aby aj horný okraj múrov bol rovnejší a stabilnejší. So zavedením základov prišlo aj podmurovanie starých vykladaných domov. Staršie vykladané domy sa podmurovávajú odspodu pálenou tehlou. Podmurovávanie sa robí postupne okolo múrov, aby sa steny neporu-

Obr. 3. Starší *vykladaný* dom vo Veľkej Máni, okr. Vráble.

Obr. 4. Nový vykladaný dom, frontálna stena z pálenej tehly. Veľká Máňa, okr. Vrábľe.

šili. Stena sa naspodku podkope v dĺžke asi pol druha metra a toto miesto sa podmuruje pálenou tehľou, ktorá sa riadne spája maltou. Nakoniec sa podmurovaná časť stien zavakuje a zabieli.

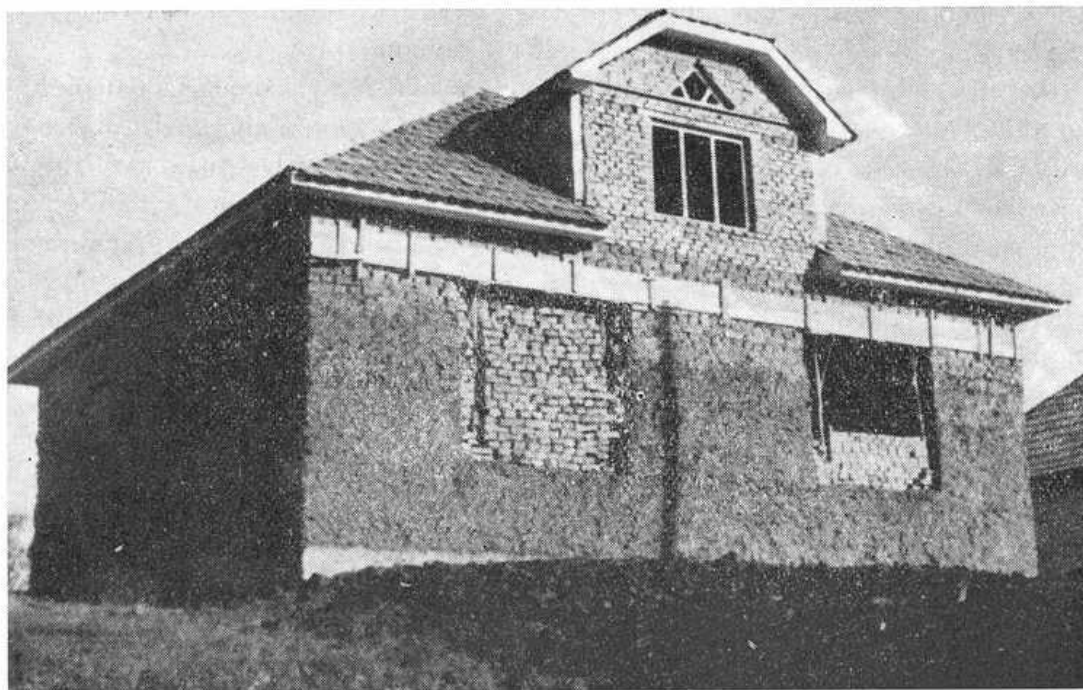
Ďalšia novota sa zaviedla pri stavaní frontálnej (priečelnej) steny od ulice.

Dnes už ani táto stena nie je vykladaná, ale celá je z pálenej tehly (obr. 4). Už po prvej svetovej vojne si niektorí postavili *čelo* (názov pre priečelie) domu z pálenej tehly a táto novota sa potom všade rozšírila. Vo Veľkej Máni to odôvodňujú tým, že keď bolo čelo domu obrátené na východ (jeden rad domov v dedine), z tejto strany vždy *šľahal* do stien dážď, ktorý hlinenú stenu veľmi poškodzoval. Tento dôvod, pravda, neplatí všeobecne, lebo dnes sa domy stavajú napospol tak, že frontálny múr je z pálenej tehly bez ohľadu na svetové strany. Ide tu o celkovú zmenu, o pokrok v ľudovom staviteľstve, čo sa javí aj v zmene stavebného materiálu. Približne po prvej svetovej vojne, za prvej Československej republiky, keď nastal oproti minulosti všeobecný hospodársky rozmach Slovenska, najobľúbenejším a najhľadanejším stavebným materiálom stáva sa pálená tehla, a to lineárne na celom Slovensku, teda tak v oblasti hlinených stavieb, ako aj v oblasti drevenej architektúry. Príčinou toho, že sa pritom udržal aj starší stavebný materiál, boli hospodárske pomery. Zamožnejší si mohli dovoliť pálenú tehlu a kto nemal na to groší, „zostal pri starom, ako sa dalo.“ Rozhodovali teda predovšetkým sociálne pomery stavebníka.

Pálená tehla je u ľudu aj teraz najobľúbenejším stavebným materiálom. Sme svedkami, ako sa pálená tehla zo všetkých strán tlačí aj na územie vykladaných a nabíjaných stavieb a doslovne rozrušuje jeho starý stavebný charakter, takže dnes by už ťažko bolo určovať izoglosy, kde sa končí hlina a kde sa začína pálená tehla. Že sa pritom všetkom udržalo a ešte i dnes sa praktikuje aj stavanie z hlíny, vykladanie, to si možno vysvetliť jedine prechodným nedostatkom pálenej tehly. Po druhej svetovej vojne nastal na slovenských dedinách priamo živelný stavebný ruch, ktorému výroba stavebného materiálu, konkrétne pálenej tehly a škridle, nestačí. Preto sa výplnkové múry vykladajú z hlíny, a to aj na štvorcových domoch vilového typu (obr. 5).

3. N a b í j a n i e

Druhý spôsob stavania domu z hlíny je *nabíjanie*, o ktorom máme viac dokladov aj v literatúre. Aj pri tejto technike nakopú hlinu v chotári alebo pri stavenisku a hneď navozia na stavebný pozemok *úkol-dokola* budúcich obvodných múrov domu, aby ju pri stavaní nebolo treba ďaleko nosiť. Hlinu na nabíjanie netreba totižto nejako zložitejšie pripravovať, treba ju len pred nabíjaním trochu poliať, aby sa lepšie stmelovala, *spíjala*, a aby ju bolo možné dobre ubíjať. Základy sa pôvodne nerobili ani pri tejto stavebnej technike. Zase až po prvej svetovej vojne začali kopať pre steny nabíjanej stavby *kanál*, základy do hĺbky asi 30 cm. Ale nestavali ho hneď z tvrdého materiálu. Aj kanál zasypali len hlinou a ubíjali ho až do úrovne terénu. Pôvodný spôsob, keď sa začalo nabíjať na zemi, zmenil sa len natoľko, že toto nabíjanie hlíny sa začalo v 30 cm hlbokých základoch, čím stavba dostala väčšiu stabilitu, ale od vlhkosti, spodnej vody

Obr. 5. Vykladaňina vilového typu. Iňa, okr. Vráble.

alebo zatekania nebola nijako izolovaná. Tomuto pomohlo až budovanie základových múrov z tvrdého materiálu, ako sme videli aj pri vykladaní.

Keď sú kanále nabité už zároveň s terénom, pre ďalšie nabíjanie stien sa musí spraviť debnenie z dosiek a sem sa nabíja hlina, čo je podstatným znakom tejto stavebnej techniky. Debnenie sa pripraví tak, že do zeme nahlobia *krokvi*, okrúhle a očistené, ale neokresané kmene stromov, ktoré sa potom použijú na konštrukciu krovu. Kto sa teda chystal na stavbu nabíjaním, musel si najprv pripraviť aj drevo na krov, ktorý sa kladie hneď po dokončení stien. Steny totižto schnúť nemusia, ale treba ich chrániť pred dažďom. Trámy pripravené na krov sa pritom použijú aj na debnenie. Do zeme zahlobia vždy dve a dve krokvy vedľa seba. Vzdialenosť medzi nimi sa riadi hrúbkou budúceho múru (50—60 cm); musí byť všade presne vymeraná a rovnaká, aby aj nabíjaný múr bol všade rovnako hrubý. Stĺpy musia byť presne v zvislej polohe a rovnobežne, aby sa smerom do výšky nerozchádzali alebo nevychyľovali. Preto sa krokvy zviažu húžvou, povrazmi alebo drôtom a zároveň sa vystužia tyčkou alebo latkou medzi ne vloženou. Aj počas nabíjania sa poloha krokiev a ich vystuženie stále kontroluje, aby nabité múry boli rovné a zvislé. Pritom všetkom však sa niekedy prihodilo, že nabitá stena bola krivá, najmä na starších domoch, „ako sa starcom podarilo“. Debnenie sa dohotovuje tak, že medzi dlhé stĺpy *štorcom* postaví dosky, a to najviac dve dosky nad seba. Konštrukcia debnenia sa musí spraviť

hneď celá pre všetky obvodové múry, ba aj pre *križovki*, t. j. priečky, lebo všetky steny domu sa musia nabíjať naraz a rovnomerne.⁸

Podstata nabíjania je v tom, že do debnenia medzi dosky nahádzu lopatami hlinu a dôkladne ju ubijú. Nabíja sa až do úplného zaplnenia žlabu medzi doskami, teda *zarovno*. Na rozdiel od vykladania nabité steny netreba sušiť, kvôli tomu netreba stavanie prerušovať, čo je veľká výhoda. Keď sa medzi dosky nabije zem doplna, dosky hneď zdvihnú vyššie o šírku pol druha dosky a nabíjajú ďalej. Spodná doska zostane teda spoločne okolo nabitého múru, aby bola stena súvislá, aby sa nabíjanie nepretrhlo. Takto pokračujú až do završenia múrov, približne do výšky troch metrov. Zás aj tu ako pri vykladaní múry zakončia 2–3 *šiarami* (radmi) váľkov alebo pálenej tehly.

Pri nabíjaní osobitne treba *zväzovať* uhly, rohy stien. Robia to tak, že v uhloch, kde je stena lomená, do debnenia nakladú trnie, haluzie, prúty a novšie aj drôt, ale podľa niektorých stačí aj slama a úhrabky ako pri vykladaní. Týmto sa uhly zviažu, spevnia tak, aby sa nemohli nabité steny v rohoch rozchádzať. Prirodzene, toto spevnenie sa tiež zahádže hlinou a dobre sa ubije. Inakšie tento spôsob zväzovania a zosilňovania hlinených stien pomocou prútia, raždia alebo slamy je známy všade, kde je táto stavebná technika bežná. U nás sme ho našli aj na Záhorí aj v Zemplíne, no známy je aj v Maďarsku, na Ukrajine atď. Pravdepodobne nabíjanie súvisí s technikou z prútia pletených a hlinou omazávaných stien a je jeho vyvinutejšou formou.⁹

Po naložení krovu na hotové steny hneď možno vyrúbať otvory pre dvere a okná. Debnenie nevedia totižto spraviť tak, aby sa hneď pri nabíjaní mohli tieto otvory vynechať. Nabíja sa všade rovnako plná stena a až na hotovej a prikrytej stavbe sa vyznačí, kde budú okná a dvere; tu sa potom čakanom alebo sekerou vysekajú otvory, vyformujú sa v potrebnej veľkosti, a nasadia a zamurujú sa futrá ako na každej inej stavbe. Novšie aj tu zaviedli zlepšenie. Vytínanie otvorov na plnej stene je veľmi obťažná robota, lebo múry sú hrubé a tvrdé, a najťažšie je prebiť čo len menší otvor cez stenu. Preto do debnenia naložia pálené tehly v hrúbke stien na miesta budúcich okien a dverí a potom nabíjajú. Po odstránení debnenia sa tehly vyberú a otvor sa upraví podľa potreby. Klenba nad dvermi a oknami sa nerobí ani tu.

Takto vyhotovená stavba nazýva sa *nabíjaňina* alebo *nabíjaňica*. Nabíjanie ako stavebná technika je iste pokročilejšie než vykladanie. Múry sa nekladú ľubovoľne a od oka, ale medzi presne vymerané a stabilne postavené debnenie, takže

⁸ Vajkai-Wagenhuber Aurél, *Adatok a Budapest-környéki tót falvak népi építkezéséhez*, I. c., udáva názov „križmi“, čo je asi chybný záznam.

⁹ Porovnaj napr. Gönye Sándor, *Adatok Galgamácsa néprajzához*. Népr. Ért. XXXII, 1940, 25. Nabíjanie v údolí Hornádu spomína dr. Vajkai-Wagenhuber Aurél v štúdiu *Adatok az Alsó-Hernádvölgy és az Abaúji Cserhát népi építkezéséhez*. Népr. Ért. XXIX, 1937, 264 d.

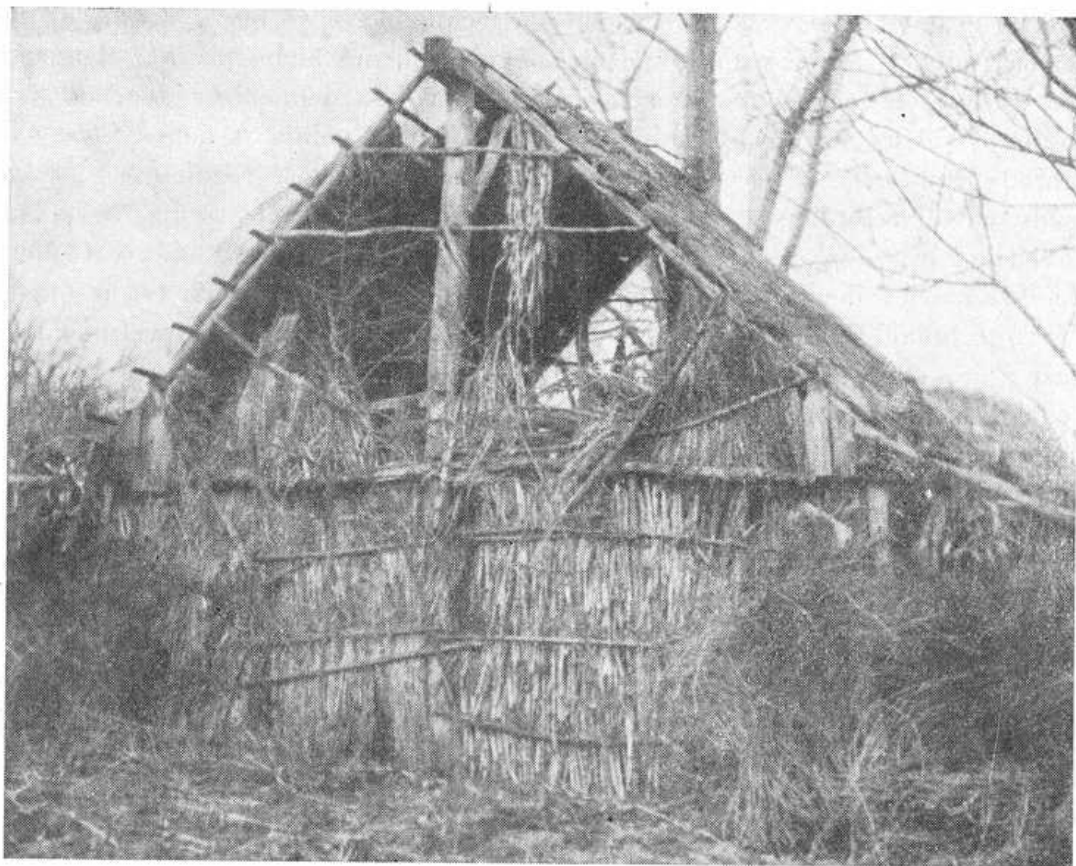
už jeho postavenie si vyžaduje vyspelejšiu techniku. Nie je bez významu aj poznatok ľudu, že hlinené múry možno spevniť haluzím alebo prútím, slamou a pod. O vyspelejšej technike svedčí aj spôsob, ako sa debnenie z dvoch dosiek posunuje vyššie tak, aby sa súdržnosť a jednoliatosť nabíjania neporušili.¹⁰ No náhľady ľudu na obe uvedené stavebné techniky sú dosť rozdielne; obvykle každý chválí techniku, akou sám staval. Majitelia nabíjaníc tvrdia, že takáto stavba je lepšia, teplejšia, suchšia. Keď sa dobre nabije, stena sa tak *zvarí* spolu, *zleje*, že ledva klinec do nej zahlobí a potrvá. Majitelia vykladanín tvrdia to isté o tejto technike. Podľa nich vykladanina je stabilnejšia, lebo slama veľmi dobre viaže a drží steny pohromade, kým nabíjanina, keď len trochu zvlhne, opadáva. Keď vykladanie robia šikovní ľudia, vykladaný múr je silnejší a teplejší a dá sa aj pekne spraviť. Podobne sú rozchodné mienky ľudu aj ohľadne dĺžky trvania tej či onej stavebnej techniky.¹¹

4. K r o v

Pri uvedených technikách stavania hlinených múrov nie je bez významu aj otázka, aká bola konštrukcia a forma starších krovov. Informátori sa ešte pamätajú, že staré krovky domov boli so *slemanom* (slemenom). Slemano bola dlhá hrada, ktorá sa tiahla vodorovne v štíte celého krovu a držala vlastne väčšinu jeho ťarchy, lebo krokvy ležali na slemane. Takto bol celý krov značne nadľahčený, nemusel celou svojou váhou ležať na múroch, a to tým skôr, že slemano držali *sochy*, ktoré boli skonštruované nezávisle od múru. Sochy boli drevené stĺpy, lepšie povedané, kmene stromov, ktoré boli hrubším koncom zvisle a dosť hlboko a pevne zakopané do zeme. Hore na tenšom konci mali *racochi* (rássochy), na ktorých spočívalo slemano (obr. 6). Informátor z Ine Žigmund Ehn, dnes 73 ročný, udáva, že keď bol asi 15 ročný, videl domy, kde slemano bolo na prednom štíte podopreté sochou. Bola to agátová racocha hlboko zakopaná do zeme, aby pevne stála a udržala slemano s celým krovom. Na to sa už nepamätá, či socha bola aj na zadnom štíte, ale nazdáva sa, že musela byť, lebo slemano muselo byť aj na druhom konci na niečom položené. Tento údaj nám jasne podáva nielen konštrukciu, ale aj funkciu sochového krovu, a približne nás informuje i o tom, že takéto krovky boli u nás ešte začiatkom tohto storočia. Doklad o výskyte sochového krovu je dôležitý aj preto, že krov tejto konštrukcie sa pokladá za slovanský. Skutočnosť, že ho nachodíme na južnom Slovensku, svedčí o existencii starej slovanskej kultúry na tomto území. Nie je bez významu ani

¹⁰ Porovnaj Vajkai Aurél, *Veszprém megye népi építkezése*, I. c., 310 VI. A *tótok házai*, kde v poznámke č. 41 nabíjanie pokladá za slovenské a vykladanie za maďarské.

¹¹ Obidva uvedené spôsoby stavania z hliny vyskytujú sa aj u Slovákov na okolí Budapešti, kde sú známe pod názvami *skladaný múr* a *nabíjaný múr*. Vajkai-Wagenhuber Aurél, *Adatok a Budapest-környéki atd.*, I. c., 120 d.

Obr. 6. *Pajtička* so sochovým krovom. Veľká Máňa.

okolnosť, že sa tu zachovali aj staré pôvodné názvy jeho základných súčastí: *slemano* a *socha*.¹²

Podľa menovaného informátora po sochovom krove začali robiť krovy na *nožnice*. Sú to dva a dva trámy pod krokvmi, ktoré sú dolu *začepované* do povalových hrád a ich horné konce pod štítom sú prekrížené; v takto vytvorenej vidlici spočívalo slemen. Konštrukcia nožníc slúžila predovšetkým na držanie slemena, ktoré zas držalo krokvy. Kombinovali to aj tak, že na prednom štíte ležalo slemen na soche a ďalej na každej povalovej hrade boli nožnice. Nožni-

¹² Sochový krov so slemenom pokladá sa za slovanský. Porovnaj L. Niederle, *Život starých Slovanů*, I/2, Praha 1913, 826 d., Bruno Schier, l. c., str. 26 d., oboje s hojnou literatúrou. Táto konštrukcia krovu je rozšírená v celej Dunajskej kotline, a teda aj v maďarskom etniku. Pozri citované práce Auréla Vajkai a -Wagenhubera. Medzi Slovákmi okolo Budapešti autor zaznačil názvy *socha*, *sleme*, *slemano* ako aj výraz *oplen* taktiež pre slemen. Porovnaj ďalej Győrfy István, l. c., 153 d., Ébner Sándor, l. c., Gönyei Sándor, l. c., 23, Ecsedi István, *A debreczeni népi építkezés*. Népr. Ért. XIII, 1912, 166 d. Borzsák Endre, *A régi istállók élete*. Népr. Ért. XXVIII, 1936, 43.

Obr. 7. Nožnicový krov v obci Tehla, okr. Vráble.

cový krov zachoval sa aj po vymiznutí sochy. Našli sme ho v jednom prípade v dedine Tehla, vo Vrábeľskom okrese (obr. 7).¹³

Teraz v dedinách tohto okresu prevládajú novšie krovy hambáľkové a aj názvoslovie krovu sa celkove zhoduje s terminológiou iných oblastí, kde je táto konštrukcia krovu bežná. Krov tvoria najprv v jeho hrebeni do uhla začepované *krokve*, spevnené hambáľkami a dolu *sčepené* či skôr zadlabané do hrád, ktoré sú pozdĺžne položené na múroch a ktoré sa nazývajú *pravilá* (pravidlá). Na čelách krovu sú *nárožníki* a povalové hrady sa nazývajú *puntové hradi* alebo krátko *puntovnice*. Na zadnej pozdĺžnej strane domu, od suseda, kde je úzky odkvap, je pravidlo položené na múre. Na prednej pozdĺžnej strane domu, teda od dvora, je vysunuté na 160—180 cm od múru. Takto vznikne širšie podstrešie, rozšírený odkvap podporený stĺpmi, pod ktorým sa vybuduje *gánok*, dnes už celkom bežný pri juhoslovenských domoch. Predpokladá sa, že tento rozšírenou

¹³ Pozri poznámku 12. Ďalej K. Moszyński, l. c., 479, Novák József Lajos, *Rákospalota néprajzi leirása*. Népr. Ért. XV, 1914, 229, Nagy József, *A Hegyhát-vidék építkezése*. Népr. Ért. I, 1900, 89. Vajkai-Wagenhuber medzi Slovákmi pri Budapešti zaznačil aj výraz *kliészte* (*kléstye*).

strechou chránený odkvapový priestor vznikol u nás pod vplyvom mediteránym, kde sa buduje z dôvodov klimatických, na ochranu dvornej strany domu od slnka. Dnes sa u nás šíri veľmi rýchlo na sever a prenikol už aj do takých oblastí, kde klimaticky nie je už odôvodnený a kde nikdy gangov nebolo. Začali ich tu stavať približne po prvej svetovej vojne a dnes sú na novších stavbách celkom bežné.

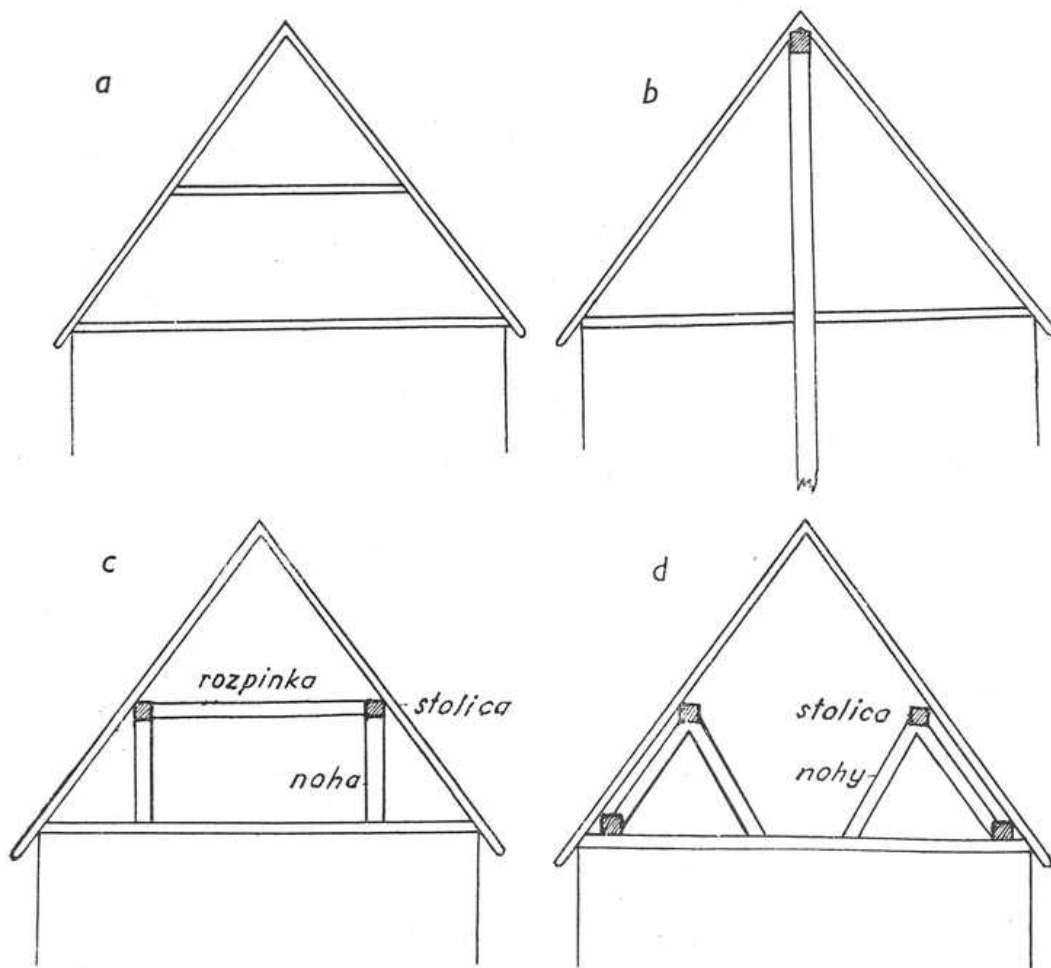
Ďalšia konštrukcia krovu, tiež dosť bežná a novšia, je *stolica*. Môže byť dvojaká: stojatá alebo ležatá. Podstata stolice je v tom, že asi uprostred sklonu krovu krokvy sú podopreté pozdĺžne podloženými trámami, *stolicami*, čo znamená značné spevnenie celej konštrukcie krovu (obr. 8).

Na hotový krov sa kladie strecha. Do konštrukcie strechy patrili aj drúčky, ktoré pribíjali vodorovne a v rovnakej vzdialenosti na krokvy a ktoré pôvodne neboli ani kresané ani pílené laty, lež okrúhle a tenšie drúčky. Vzdialenosť medzi nimi sa merala nohou pokrývača: od päty po koleno. Bežná bola strecha zo slamy. Z ražnej slamy, z otepu narobili *hlavačky* (známy je aj názov *šupki*), ktoré povrieslami priväzovali na drúčky. Spodná časť strechy, kde je odkvap, nazýva sa *odstrešek*. Tu na odstrešku spodný šiar hlavačiek sa priväzoval dolu *riťovím*, čiže klasovou stranou slamy nahor a všetky ďalšie šiare sa priväzovali riťovím hore. Hrebeň strechy sa kladol tak, že jedna strana sa položila *pod* a druhá *nad*. Ak bola v tom aj severná strana, tá bola vždy *nad*. O zapletávaní strechy na hrebeni informátori nevedia.

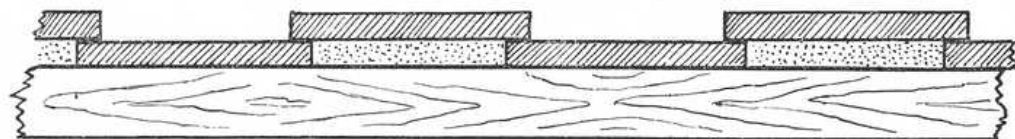
Pokrývanie slamou dnes už vlastne nejestvuje. Slamený kryt vidíme už iba na vedľajších hospodárskych stavbách, na plevníkoch, o čom sa ešte zmienim. Aj tu platí, čo som spomenul o používaní pálenej tehly. Najobľúbenejšou krytinou je škridľa a azbestocementová krytina (eternit, *eterník*). Teraz sa používajú všeobecne a o prvenstve medzi nimi rozhoduje jedine okolnosť, či a ktorú z nich skôr dostať.

Po dokončení strechy ostáva ešte vyhotoviť *povale*, t. j. stropy nad jednotlivými miestnosťami domu. Kostru stropu tvoria hrady položené krížom, cez šírku budovy, približne vo vzdialenosti jedného metra. Na hrady sa pozdĺžne kladú dosky, a to tak, že striedavo sa stupňovite prekládajú, aby medzi nimi neboli medzery, cez ktoré by mohla padať hlina zo zanášky povaly. Dnes už aj v tejto technike, známej na celom Slovensku, zaviedli zlepšenie tým, že okraje dosiek *falcujú*. Falcovanie priniesli na dedinu tesárski remeselníci, ktorí dnes robia krovky (obr. 9, 10).

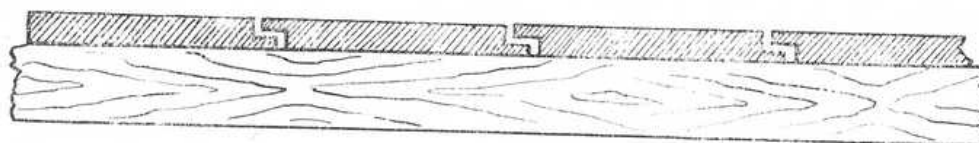
Od povalového priestoru sa celý strop zanáša vrstvou blata. Blato na dvore dobre vymiesia s plevami, aby sa nepukalo, a vynášajú ho na povalu. Tu si žena vezme kus hliny, rukou ju sformuje do tvaru valca — odtiaľ je akiste aj názov *války* — a tieto *války* hádže na povalové dosky a rukou roztieria. Takto zamažú celý strop 15–20 cm hrubou vrstvou hliny, ktorú ešte po povrchu urovnávajú, *mažú*, aby bola povala rovná. Novšie sa zanáška povaly robí aj tak, že z blata

Obr. 8. Konštrukcie krovov na južnom Slovensku: a) hambáľkový, b) sochový, c) stolica stojatá, d) stolica ležatá.

Obr. 9. Póvalové dosky stupňovite prekladané.

Obr. 10. Póvalové dosky falcované.

narobia „tehličky“ asi 30×30 cm, poukladajú ich vedľa seba na povalové dosky a medzery medzi nimi zalievajú riedkym blatom. Povrch aj tu potom na hladko vymažú. Zanášanie povaly hlinenou vrstvou má slúžiť jednak ako tepelná izolácia a jednak ako ochrana proti požiaru, aby oheň z horiaceho krovu neprenikol do dolných miestností. Teraz pred vymazávaním povaly kladú na dosky papier, aby ich chránili od mokrého blata. Stačí aj táto tenká izolácia, lebo blato zakrátko uschne a potom už doskám neškodí.

5. V a k o v a n i e

Pri stavbe z hliny, vykladanej či nabíjanej, je dôležité, aby boli steny opatrené hrubou vrstvou hustej vakovky, ktorá ich má chrániť od dažďa, aby pri búrkach a dažďových víchriciach neboli zo strany *žašlahané* vodou. Preto hneď po dokončení povaly steny novostavby treba zvonka i znútra *okožovať*. Túto prácu robia ženy. Najprv rukami dobre vymiesia hlinu s vodou, potom primiešajú do nej plevy, najlepšie drobné žitné. Kožovanie sa robí tak, že žena rukou hodí kus blata na stenu a doštičkou, *hoblíkom*, ju *porovná*. Vyrovnávanie sa robí podľa laty, ktorú si priložia k stene a pod ktorou sa ukážu všetky nerovnosti. Kde je škára, ta doložia blato, kde je vypuklina, tú treba zoškrabať a znovu celé ovakovať a vyhladiť, kým stena nie je celkom rovná. Takto nanesená vrstva blata (2–3 cm) sa nazýva *kožovka*.

Keď *kožovka* dobre uschne, steny sa *mažú* druhý raz. Táto práca sa nazýva aj *hladenie*. Do dobre vymieseného blata primiešajú konský trus, *koňačince*, alebo jačmenné plevy, alebo i oboje. O konskom truse je u ľudu všeobecne známe, že zvyšuje stmelovanie a nepriepustnosť blata a zamedzuje pukanie povrchu. I toto blato vymiesia ženy rukami a hladia ním steny. Mazaním sa ešte aj *kožovka* vyrovnáva a na hladko zahladí. Po vyschnutí mazania sa steny ešte *olíčia* vápnom. Najprv sa naniesie riedke vápenné mlieko, ktoré dobre vniká do vrstvy vakovky a mazania a navrchu sa líči hustejším vápnom, aby steny boli pekné biele. Ženy sa navzájom pretekajú, ktorá má krajšie olíčený dom a belšie steny. V podstate nejde tu len o krásu, ale zas o ochranu stien proti dažďu. Jemne vymiesené blato s konským trusom, napustené vápenným mliekom a potom natreté hustejším vápnom má vytvoriť s vakovkou ochrannú vrstvu pre hlinené steny.

Približne od druhej svetovej vojny začali steny aj maľovať. Na maľovanie používajú kupované farby a maľujú *guľačom*, čiže maliarskym valčekom. Ním steny *vygúľajú* rozličnými vzorkami, no vcelku dosť nevkusne, takže oproti prostému olíčeniu stien vápnom na bielo môžeme hovoriť o úpadku úpravy a výzdoby stien.

Podlaha miestností sa upravovala tak, že sa najprv urovnala, potom sa spravila *zem*, čo znamená, že aj sem naniesli ženy vrstvu vymieseného blata, priprave-

ného tak ako na kožovku a mazanie stien. Bolo povinnosťou žien udržiavať zem v dobrom stave, opravovať ju a mazať aspoň každé 2—3 týždne a kde bolo v dome viac ľudí, aj týždenne. Pred mazaním najprv sa musela zo zeme zoškrabať vrstva blata, ktorá sa zvonku nanosila na nohách, inakšie by nové mazanie nedržalo. Na oškrabovanie nanosenej vrstvy používali železný škrabák (obr. 11). Na ilustráciu obšírnejšie uvediem výpoveď jednej informátorky, tým skôr, že jej údaje objasňujú aj rodinný život v dome:

„Zakiaľ svokra žili, boli sme dve sestry vydaté za dvoch bratov. Každá sme mali po tri deti. K tomu ešte dvaja starí a jedna slobodná dievka, spolu trinásť ľudí. Boli štyri miestnosti, dve izby a dve kuchyne. My sme mazali zem každý týždeň. Spalo sa aj v kuchyniach. Boli sme všetci pri svokre na jednej kuchyni. Starí rozkazovali a my ostatní sme robili. Po smrti otcovej (svokrovej) sme ešte boli pri materi, ešte vždy mater rozkazovali. Pred sedemnástimi rokmi sme sa rozdelili. Každý dostal izbu, kuchyňu, komoru a maštaľ. Tá dcéra sa vydala do susedov. Role si vzala, lichvu si vzala a z domu sme ju vyplatili. Tak vidíte, ja mám šesťdesiat rokov a samostatne gazdujem len sedemnásť rokov. Dvadsaťjeden rok som bola nevestou pri svokre a stále som ju musela poslúchať. Ja vám poviem, to by teraz bárs kto nevydržal.“

Pri dome rozdelenom do dĺžky, do dvora, dvor zostáva spoločný, každý môže ním prechádzať (obr. 12). No priestor za dvorom, od suseda, kde teraz stavajú letné kuchyne, aj záhradu rozdelili.

Od poslednej vojny kladú na zem *liňák* (linóleum), aby sa zem nepoškodzovala, nekopala, a aby ju ženy nemuseli stále mazať. Od tohože času datuje sa aj kladenie doskovej podlahy.

6. Pôdorys a interiér

Ďalšou otázkou je, aké je pôdorysné členenie a interiér hlineného domu, a konkrétne, v akom pomere sú tieto dispozície hlineného domu k domu z iného materiálu, napr. k zrubovému. Vcelku môžeme povedať, že aj hlinený dom si

Obr. 11. Škrabák na čistenie hlinenej podlahy v izbe. Iňa.

Obr. 12. Spoločný dvor s hospodárskymi budovami. Veľká Máňa.

zachoval tradičné dispozície slovenského domu. Rozdiel je iba v tom, že hlina ako stavebný materiál poskytuje lepšie možnosti rozvoja domu do dĺžky. Pozdĺžne, obvodové múry hlineného domu možno vykladať alebo nabíjať do dĺžky prakticky bez obmedzenia (rozpätie do šírky by nevydržali), čo je pri zrube obmedzené dĺžkou trámov. Preto pri zrubovom dome vidíme konštrukčne samostatné celky obytných a hospodárskych častí (často oddelené šopou a pod.) i vtedy, keď sú pod spoločnou a súvislou strechou. V tomto ohľade sa hlinené domy celkom zhodujú s domami z váľkov a pálenej tehly, čo je prirodzené, veď ide o jeden proces.¹⁴

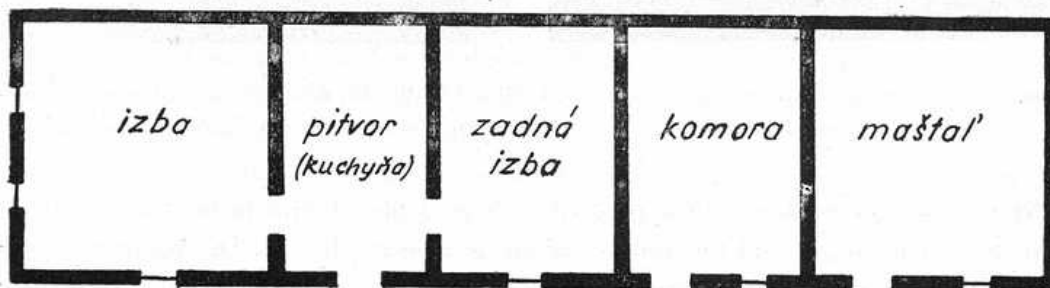
Polohou aj hlinené domy sú čelom, čiže štítom obrátené do komunikačnej osi dediny, do cesty a pozdĺžne sa tiahnu do dvora. Od tejto frontálnej strany majú taktiež izbu (obr. 13). Kde sú dve izby, čo je dnes pri novších domoch celkom

¹⁴ Inakšie len súhlasiť možno s Vajkaiom (v cit. prácach), že v pôdorysných dispozíciách niet veľkých rozdielov medzi domom slovenským a maďarským, čím Vajkai podvracia opačný náhľad Sándora Ébnera v štúdiu *Adatok Bakony északi községeinek építkezéséhez*. Népr. Ért. 1933, 1 d.

bežné, druhá izba je za kuchyňou (obr. 14). V takýchto prípadoch je jedna izba vždy „čistejšia“, v nej väčšinou ani nebývajú, len tu spávajú, aj to len vtedy, keď je v dome viac ľudí. Inakšie túto izbu používajú len na mimoriadne príležitosti, cez sviatky, na prijatie cudzej návštevy a pod. Preto sa v nej ani nevarí a vždy je čistejšia. Keď dom rozdelili a majitelia jednotlivých častí stavali ďalej do dvora, každý sa usiloval postaviť si „čistejšiu“ izbu, pravda, tá už nemohla byť do ulice. Aj na to sa súčasníci pamätajú, že staršie domy nemali druhú izbu,

Obr. 13. Pôdorysné členenie starších trojdielnych domov.

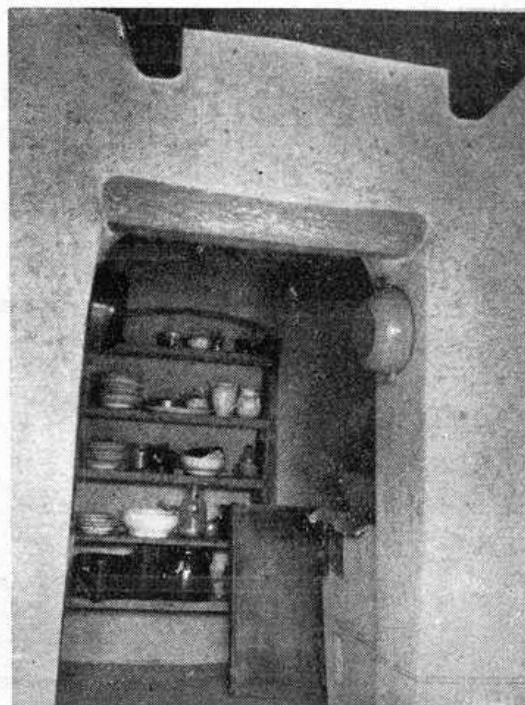
Obr. 14. Pôdorysné členenie novších dvojizbových domov.

nô časom sa ju každý snažil vybudovať. Prikladom na tento starší stav je dom p. č. 35 v obci Tehla (okr. Vráble). Dom nie je síce datovaný, je starší, má už spomenutý nožnicový krov. V pôdoryse tohto domu vidíme len jednu izbu od ulice, ďalej kuchyňu a komoru, zadnej izby nemá. Je teda zjavné, že aj v tejto oblasti, ako všade inde na Slovensku, druhá izba vzniká neskoršie a obvykle z komory.

Rozvinutejší a tu bežný dom znázorňuje pôdorys domu č. 372 vo Veľkej Máni. Aj tu je od čela domu izba, za ňou nasleduje pitvor či kuchyňa, potom zadná izba, pod ktorou je pivnica, ďalej komora a maštal'. Vstupnou miestnosťou do domu je v poradí druhá miestnosť, ktorá sa dávnejšie nazývala pitvorom a dnes ju volajú kuchyňou. Aj na to sa súčasníci pamätajú, že staré domy mali pred vstupnými dvermi do pitvora *piłiere*, z dvoch strán dvier múrik, alebo stĺpy hore nad dvermi spojené klenbou. Týmto chránili vchod do domu od vetra, dažďa, snehu atď. Ide teda o analógiu západoslovenského *žudra* či *výstupku* a stredoslovenského *rampúcha*, zhruba s totožnou funkciou (obr. 15).

Obr. 15. *Piliere* na ochranu vstupných dverí do domu. Kmeťovo.

Obr. 16. Staršia kuchyňa s oddeleným priestorom pod otvoreným komínom. Kmeťovo.

Pre otázku vývinu kuchyne z pitvora, a tým aj pre zmenu funkcie tejto miestnosti, je príznačné, že ľud ani podnes nevie presne rozdiel medzi slovným výrazom pitvor a kuchyňa. Poznajú obidva výrazy, ale pri používaní ich presne nerozlišujú, skôr ľubovoľne zamieňajú. Na otázku, či sa vstupná miestnosť nazýva pitvor alebo kuchyňa, boli spočiatku v rozpakoch a obyčajne na obidve otázky odpovedali kladne, tvrdiac, že „to je jedno“. Podľa ďalšieho informátora dedovia hovorili „v pitvore to máš“ a otcovia už povedali „v kuchyni to máš“. Iní: „Volalo sa to aj pitvor, aj kuchyňa. Keď sa tam aj varilo, už to bola kuchyňa.“ Tieto údaje objasňujú otázku aspoň natoľko, že starší názov je pitvor a správne vystihujú, ako sa z pitvora vyvinula kuchyňa.

V dedine Kmeťovo nazývajú vstupnú miestnosť kuchyňou, hoci niet v nej ohniska, len pec. Vedia však, že pôvodne tu bol komín a pod ním dve ohniská oproti sebe. Tento starší stav zachoval sa v dome č. 11, kde v zadnej časti pitvora je otvorený klenbový komín a táto časť nazýva sa aj *podkomín*, kým predná je pitvor (obr. 16). V podkomíne bývalo *ohnišťo* a nad ním *čelustja* (plur.). Lenže pod čelustami sa nerozumie len otvor do pece. Tu má tento termín okrem pôvodného aj širší význam a rozumie sa tu pod ním aj celý začmudený priestor pod komínovou klenbou. Hovorilo sa napríklad, že varia *pod čelustjami*. Keď mladá nevesta prvý raz vkročila do domu, podvihli ju, *očechrali* jej zadok o čelustia,

aby sa priučila do kuchynskej roboty a aby si zvykla na nový domov. Po tomto prvom privítaní ukázali jej metlu, mala ju zdvihnúť, trochu (skôr len symbolicky) pozametať podlahu a postaviť metlu na miesto, kam patrí, čiže do kúta.¹⁵

Staré komíny neboli z pálenej tehly, ako ich stavajú teraz. Uplietli ich z prútia a dobre *ocápali* blatom, „aby to nezhorelo“. Od pitvora držala komín (a celé čelustie) hrubá hrada, ktorá sa nazývala *mandrholec*. Spomenuté dve ohniská boli na bočných stranách pod komínom, teda pri priečkach od prednej a zadnej izby, resp. komory. Varili len na jednom ohnisku. Na druhom ani nekúrili, slúžilo len na odkladanie hrncov a tam sa kládla aj hotová *vára* (uvarené jedlo). Pod skutočným ohniskom bol výklenok s dvierkami, nazývaný *kutka* alebo *pota-jomnička*, kde sa odkladali potraviny, hlavne mlieko. Zjavne ide o vyvinutejšiu formu „podohniska“, ktoré pôvodne slúžilo na uloženie paliva, podsypanie husi alebo sliepky a pod. Varenie v pitvore na voľných ohniskách prestávalo už pred prvou svetovou vojnou a obmedzovalo sa len na letné obdobie. V týchto časoch totižto postavili do izby k peci sporáky a začali variť v izbe. Ďalší vývin ohniska v pitvore závisel od jeho vývinu v izbe.

Z pitvora vedú dvere do prednej a do zadnej izby, kým do komory sa ide z dvora, ale niekde aj zo zadnej izby. V izbe starších domov všade bola pec. Od dnešnej pece sa líšila tvarom. Nebola „štvorcová“, čiže nemala tvar kocky, ale bola okrúhla; celá bola v izbe a z kuchyne sa do nej kúrilo. Slúžila aj na vyhrievanie izby, aj na pečenie chleba. Za takouto pecou, čiže medzi ňou a zadnou stenou izby, bol kútik, ktorý nazývali *surďík*. Tu sedávali a zohrievali sa deti. „Deti do surďíka!“ zavolali na ne, keď šantili a prekážali.¹⁶ Stará pec mala kostru tiež z prútia, omazanú blatom. Keď sa do pece prvý raz zakúrilo, prútie zhorelo, ale blato sa vypálilo a stvrdlo. Asi pred 30—40 rokmi začali stavať dnes bežné pece tvaru kocky. Časť pece aj s otvorom postavili v kuchyni a ďalšiu časť *pustili* cez priečku do izby. Aj táto pec sa teda vykurovala z kuchyne. Ďalšia zmena nastala dnes v tom, že celá pec je v kuchyni. Otvor do nej sa nazýva *čelustja* a zakrýva sa plechovou „zátkou“. Pred čelustím býva na ohnisku prehĺbené miesto, menšia jama, do ktorej sa z pece vyhrabuje *páreňica*. V tejto (juhoslavskej) oblasti je veľký nedostatok dreva ako paliva. Pec sa vykuruje slamou, ktorej je tu hojnosť, kukuričným kôrovím, ktoré pokladajú za najlepšie palivo do pece, suchou zelinou alebo *viničným révovím* („ale aj drevom sa môže“, podotýka informátorka). Pri spaľovaní týchto palív v peci nevzniká uhlie ako z dreva, ale hrubozrnný popol, páreňica, ktorý treba z času na čas z pece vyhrabať, lebo by prekážal pri ďalšom vykurovaní.

¹⁵ Porovnaj G ö n y e i Sándor, l. c., 25.

¹⁶ Výraz *surďík* zachoval sa aj v maďarskom etniku. Pozri G ö n y e i Sándor, l. c., 26, V a j k a i - W a g e n h u b e r, *Adatok...* l. c., 127, ďalej N o v á k József Lajos, *Adatok Bény község néprajzához*. Népr. Ért. XIV, 1913, 54, B á t k y Zsigmond, A „kucik“ és „pocik“ eredetéhez. Népr. Ért. XXVI, 1934, 53 d.

Podľa inej informátorky vo Veľkej Máni pec neslúžila na vykurovanie izby, nikdy sa kvôli tomu nezakúrilo. Tvrdí, že to ani nebolo potrebné, lebo už pri okrúhlych peciach bol v izbe aj sporák. Tento údaj je málo pravdepodobný a zatiaľ ho nebolo možné skontrolovať. Aj pri úsilí o rekonštrukciu staršieho stavu ohniska, pece a dispozícií interiéru vôbec, výpovede informátorov sa často rozchádzali. Preto tu uvedené údaje nie sú konečné a nenárokujú si úplnosť. Bude ešte treba viac výskumov na celej slovenskej nížine, aby sa táto otázka spresnila a objasnila. Určite pomôže aj výskum susedného maďarského etnika.

Okrem komory pod spoločnou strechou v niektorých dedinách (napr. v Kmeťove) sú aj osobitné komory, obyčajne dve spolu, ako samostatné stavby vo dvore, obvykle naproti vchodu do domu, pravda, na druhej strane dvora. V týchto dvorných komorách uskladňujú rôzne plodiny, ako zrnó, zemiaky i sud s kapustou. Na rozdiel od funkcie komôrok oravských, horehronských atď. v juhoslovenských komorách spravidla neuschovávajú šatstvo a truhla so šatami je vždy v obytnom priestore. Kde sú dlhé dvory, obyčajne každá rodina má svoju komoru. Pod komorou pri dome býva *pivňic*, do ktorej je vchod z dvora. V pivnici sa uskladňujú potraviny, víno, ale napr. v zime aj vápnó, aby vonku nezamrzlo. Pivnica je dobrá pre všetko, čo v lete má byť studené a v zime nesmie zamrznúť.

Vonkajší priestor pod strechou pozdĺž domu pod odkvapom nazýva sa *náľepok*, čo je príbuzné so západoslovenským výrazom *náľepa*, ktorá zas pripomína severoslovenskú *náľepu*, ohnisko pri otvore do pece. Pritom je zaujímavé, že aj spišská *pahrotka* je súčasne názvom aj pre ohnisko, ale aj pre vyvýšené podsténie pod odkvapom.¹⁷

Napokon treba ešte spomenúť, že na celej slovenskej nížine sa vyvíjajú vo dvore osobitne postavené „letné kuchyne“. Máme ich aj na južnom Slovensku a umiestené sú zväčša naproti vchodu do domu.

7. Hospodárske budovy

V oblasti, kde máme doklady starej stavebnej techniky, a s tým v súvislosti zvyšky sochového krovu, dôležitá je aj otázka, ako boli stavané a rozložené hospodárske budovy. Samostatnou hospodárskou budovou je *pajta*, čiže stodola. Pajta býva postavená konča gazdovského dvora, *na humňe* alebo konča neho. Už z toho je zjavné, že medzi pojmom pajty (stodoly) a pojmom humna je tu podstatný rozdiel. Kým na viacerých miestach Slovenska termíny stodola, pajta, humno vyjadrujú tenže pojem a zamieňajú sa ako synonymá, tu je humno samostatný pochop, s celkom odlišným obsahom.

Humno je časť gazdovského dvora a nie stavba. Je to jeho zadná časť od

¹⁷ Porovnaj Cs. Sebestyén Károly, *Tüzhely a magyar parasztház elött*. Népr. Ért. XVIII, 1926, 20 d., a repliku Zsigmonda Bátkyho, *Volt-e tüzhely a magyar parasztház elött?* Tamže XXII, 1930, 150 d.

Obr. 17. Zadná časť gazdovského dvora, humno. Veľká Máňa.

konca obytného stavania až po stodolu (obr. 17). Za pajtou, teda aj za humnom, obvykle nasleduje záhrada. Ešte i dnes, keď sú pajty celkom bežné, väčšinou sa v nich nemláti, ani cepmi nie, skôr sa mláti na humne. V celej oblasti je taktiež živá tradícia, že dávnejšie, ešte asi pred 60–70 rokmi, mlátievalo sa tlačéním pomocou koní. Aj táto práca sa robila na humne, teda na voľnom priestranstve dvora za domom, medzi domom a stodolou. Miesto, kde sa mlátilo, nazýva sa *holohumňica*. Zasa výraz, ktorý časom prešiel do terminológie stodoly a tiež znamená priestor medzi vrátami, kde sa mláti. Na mlátenie bolo treba každoročne upravovať aj vonkajšiu holohumnicu a udržiavať ju v dobrom stave až do mlatby. Každoročne hneď z jari ju ostrou lopatou *višintuvali* (vypleli), vyškrabali a vyrovnali, dobre udupali a plevami *vičochali* (vyhladili), aby sa počas mlátenia zrno *nenabilo* do zeme. Po takto pripravenej holohumnici sa do mlatby nesmeli chodiť, najmä keď bolo vlhko alebo daždivo, a tým menej vozom cez ňu pretiahnuť. Keď bolo suché leto, nanajvýš sa strpel príchod pešo. Tak z úpravy, ako aj z uvedeného zákazu je už vysvetlený aj sám výraz *holohumnica*. Podobná starostlivosť sa venovala potom aj holohumniciam v stodolách, lenže tu sú uzavreté a kryté, a tak chránené pred dažďom, takže ich udržiavanie je oveľa ľahšie.

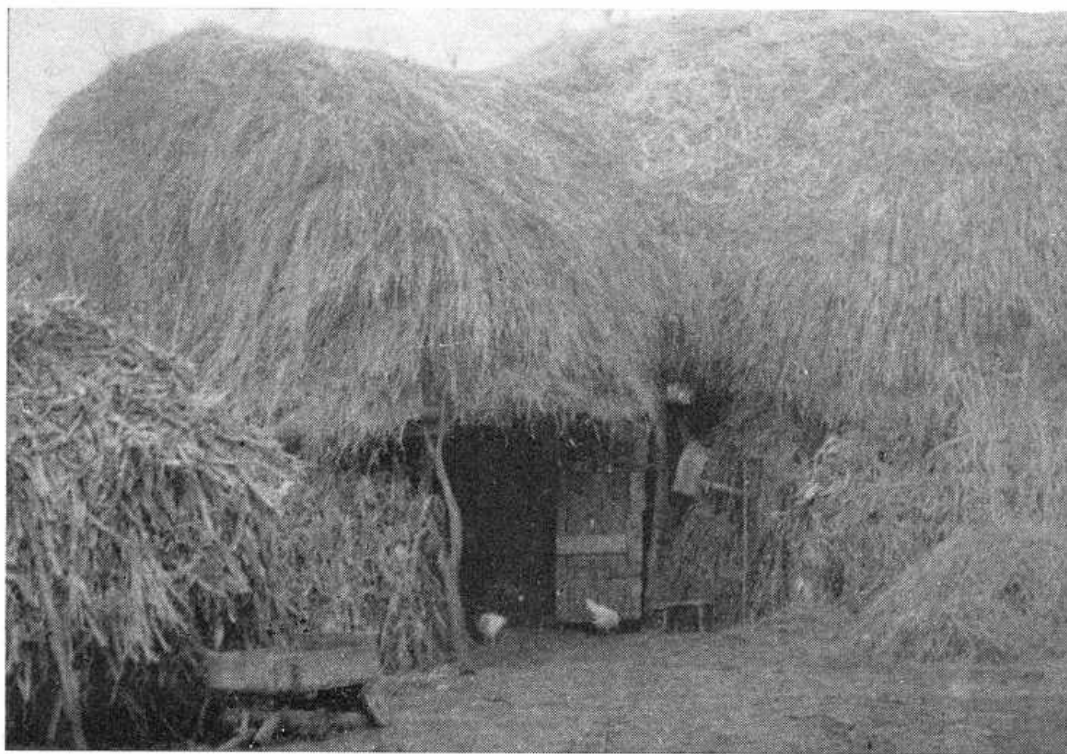
Na tlačenie sa snopy vystlali po holohumnici dokola. V prostriedku kola stál

chlap, ktorý držal kone na dlhších povrazoch pripevnených na ohlávkach a poháňal ich dookola po obilí, aby ho šliapali a vymlátili z neho zrno. Tlačilo sa dva razy. Najprv sa zviazané snopy pokládli klasmi oproti sebe, čiže *hore klasmi* a tlačili ich prvý raz. Toto sa nazývalo *otjerka*. Po otierke snopy porozväzovali a roztiahli po holohumnici *na tenko*, aby sa zrno pri tlačení dobre vytriaslo. Toto sa nazývalo tlačenie *na čisto*. Kto nemal vlastné kone, najal si. Keď sa kôň „vyšpinil“, trus sa musel z obilia hneď vyhodiť drevenou lopatou. Iným statkom sa tlačenie nerobilo.¹⁸ Aj neskôr pri mlátení cepmi sa postupovalo podobne; najprv sa mlátilo na otierku a potom na čisto.

Vymlátené zrno aj s plevami pozametali a potom sa *vialo*, t. j. s pomocou vetra sa čistilo od pliev. Aj táto práca sa robila na holohumnici. Neskôr, keď prišli strojné vejačky (*rajtáre*), zrno aj s plevami po vytlačení *sa postískalo* (natlačilo) do pajty a tam *rajtarovali*. Približne na prelome storočia prichádzajú mlátačie stroje, ktoré tu nazývajú *seráki*. Prvé boli na pohon ľudskou silou. Krútili ich štyria chlapi, dvaja a dvaja na jednej strane, a ďalší štyria sa s nimi striedali. Tieto mlátačky nazývali aj *špiritusovkami*, lebo chlapi museli dostať vypiť, aby vládali krútiť. Potom prišli mlátačky na pohon žentúrom (*geplom*), ktorý ťahali kone. Raž však aj ďalej mlátili cepmi, aby získali rovnú slamu na povriesla a na *pošívanie* (opravu) slamených striech.

Veľmi starou hospodárskou stavbou na južnom Slovensku, pokiaľ ide o vývin ako aj stavebnú techniku, je *pleviňec*. Nejde tu vlastne ani o stavbu, skôr o veľmi primitívne podstrešie, voľný alebo len málo ohradený a len zvrchu prikrytý priestor. Robia ho tak, že do zeme zahlobia štyri *racochnaté* stĺpy, nazývané *racochi* (rázsochy), na ktoré vodorovne položia *krížne drevá* a na ne nakladú haluzinu. Toto sa pripraví pred mlatbou; pri mlátení na haluzinu nahádzu hrubú vrstvu slamy, čím je stavba plevinca skončená. Preto je plevinec obvykle na jednom konci kozla slamy a je vlastne jeho súčasťou (obr. 18). Je zrejmé, že nejde o stavbu stabilnú, trvalú. V ďalšom roku alebo keď sa kozol slamy minie, spraví sa plevinec počas mlatby pri novom kozle. Na ochranu plevinca za dažďových búrok začínajú prikladať na otvorené boky kukuričné kôrovie, slnečnicu, stienky upletené z trstiny, zo začiatku len voľne, postupne však pospájané, pozväzované alebo posplietané. Ich ďalšou vývinovou formou sú steny vypletené z vrbového prútia alebo z *révia* (z prútov vínnej révy) a ohodené blatom. V tomto prípade už môžeme hovoriť o vyvinutých pletených stavbách, známych na celom nížinnom Slovensku. Súbežne sa zdokonaľuje aj stavebná konštrukcia a vzniká stabilná hospodárska budova, ktorá sa tu nazýva *pajtička*. Je to zdokonalená forma plevinca, prechod k pajte, a slúži na uskladnenie pliev, úhrabkov

¹⁸ V literatúre máme doklady aj o tlačením volmi. Porovnaj napr. Túri Mészáros István, *Adatok az Alföld gazdálkodásához*, Népr. Ért. XXI, 1929, 33 d., Morvay Gyula, Nyomtatás Tardoskedden, tamže, 51 d., G ö n y e i Sándor, l. c., 37, *Régi följegyzésekből*. Népr. Ért. XIX, 1927, 160 d.

Obr. 18. Plevinec. Veľká Máňa.

a kuriva. Jej kostru tvorí deväť zvislých stĺpov, pospájaných vodorovnými trámami do obdĺžnikovej formy. Z nich tri prostredné majú vlastne funkciu sôch, lebo siahajú až k hrebeňu strechy, kde je do nich vodorovne začepované slemenom, ktoré drží krokvy dvojodkvapovej a slamou alebo trstinou prikrytej strechy (obr. 19).¹⁹

Podobnú stĺpovú konštrukciu majú aj pajty (obr. 20). Aj tu stĺpy tvoria nosnú konštrukciu a na nich je položená vysoká strecha. Steny sú z rozličného materiálu menej alebo lepšie vyplatené a tiež nemajú nijakú konštrukčnú funkciu, iba chrániť vnútorný priestor pajty od dažďa, snehu a vetra. *Brány* sú na dvoch užších stranách, pajty sú teda priechodné. Lenže máme tu aj pajty, ktoré majú vráta na širších stranách a tiež sú priechodné. Podľa informátorov staré pajty boli veľké, vráta mali oproti sebe na dlhších stranách, boli teda taktiež priechodné. Ich bočné steny sa stavali vykladáním, krov bol sochový so slemenom, strecha bola prikrytá slamou.

¹⁹ Oba druhy uvedených hospodárskych stavieb sú bežné v nížinách celej Podunajskej kotliny. Pozri Kovách Aladár, *Kezdetleges épületek Tolna vármegyében*, Népr. Ért. XIII, 1912, 207 d. a porovnaj Vajkai Aurél, *Veszprém megye...* I. c., 323, ďalej Gönyei Sándor, I. c., 37 (aj vyobrazenie).

Obr. 19. *Pajtička*. Veľká Máňa.

Vidíme teda, že na skúmanom území sa dnes stretajú dva typy stodôl. Bude úlohou ďalších výskumov a najmä tých, ktoré sa budú konať v súvislosti s prípravou slovenského národopisného atlasu, aby zistili presné geografické rozšírenie jednotlivých typov, resp. aj územia, kde sa oba typy vyskytujú súbežne.

8. Organizácia práce a pracovné nástroje

Pre slovenské ľudové stavitelstvo je charakteristické, že stavby domov sa robili bez profesionálnych odborníkov, za účasti domácej čľade, susedov, príbuzných atď.²⁰ V dedinskom kolektíve sa vždy našlo niekoľko *náturestov*, čiže

²⁰ Porovnaj Féľ Edit, l. c., 362 d.

nevyučených a samozvaných odborníkov, ktorí vedeli stavbu vymerať a založiť. Iný zas vedel dobre vykladať, aj murovať (z tehál), druhý zas krov zostaviť, pec postaviť atď. a často spomínajú aj takých odborníkov, ktorí sa rozumeli do všetkých prác spojených so stavbou domu. Títo odborníci sa potom zamestnávali už nielen v rámci susedskej alebo príbuzenskej výpomoci, lež aj mimo nej a z nich sa vyvinuli ľudoví remeselníci: tesári, murári, peciari atď. Príbuzní (a aj susedia) pomáhali pri stavbe bezplatne alebo za vzájomnú výpomoc. Pri stavbe domu každý dostal *chovu* (stravu), či bol cudzí alebo rodina, a pálenky koľko vypil.

Približne po prvej svetovej vojne stavenie svojpomocou postupne prestáva a aj pri stavbách sa začína pracovať za mzdu. Napr. roku 1929, pri stavbe domu č. 374 vo Veľkej Máni (nabíjanica) majiteľ platil chlapom po 12,— korún

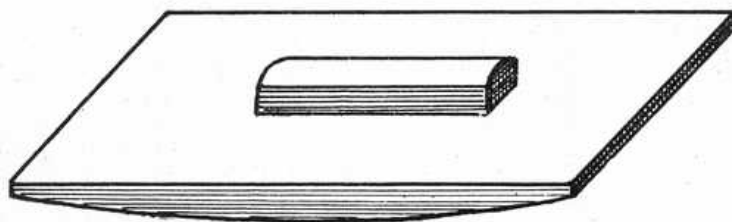
Obr. 20. *Pajta*. Vráta na užšej strane, steny pletené. Kmeťovo.

denne a ráno, na obed a večer po 1 dl pálenky. Strava sa už nedávala. Dnes (1957) sa platí za vykladanie až 70,— korún denne. Pravda, vykladanie je ťažšia robota ako nabíjanie, lebo blato je mokré a ťažko sa na vidlách dvíha, kým nabíjanie je ľahšia a čistejšia robota. Pri vykladaní bola práca organizovaná často tak, že jedni kopali gracami a motykami vymiesené blato z kopy a na vidlách alebo na taličkách ho prinášali, resp. privádzali k miestu stavby. Tu druhá časť chlapov vykladala steny. Pri nabíjaní zas jedni nahadzovali hlinu lopatami do debnenia a druhí nabíjali. No bolo aj tak, najmä keď bolo chlapov menej, že najprv si všetci nahádzali hlinu medzi dosky a potom všetci nabíjali.

Obr. 21. Nabíják na hlinu. Veľká Máňa.

Obr. 22. Hladidlo na vakovku. Veľká Máňa.

Pri stavaní domov je pozoruhodná účasť žien. I keď sama výstavba múrov a krovu je záležitosťou mužov, ako je to bežné aj inde, ženy majú účasť pri dokončovaní stavby. Vidíme, že ženy zanášajú povalu, kožujú, hladia a maľujú steny zvonka i znútra. Tak isto urovnávajú a maľujú aj podlahu interiéru, zem, a udržiavajú ju v dobrom stave. Na všetko to povedia: „To nie je chlapecká robota, to vedia len ženy.“

O starobylosti opísaných stavebných techník svedčí bezpochyby aj okolnosť, že pri stavbách nepoužívali takmer nijaké špeciálne nástroje. Hlinu nakopali motykou alebo ju naorali pluhom. Vykladalo sa maštalnými vidlami, pri nabíjaní sa hlina nahadzovala lopatou, krov sa robil sekerou a pílou. Skrátka, vidíme tu nástroje bežné pri roľníctve a domácnosti, niet tu špeciálneho stavebného náradia. Iba pri nabíjaní sa používa osobitný *natlkáč* či *nabíják* (obr. 21). Ani nabíják nie je však nejaký technicky vypracovaný a špeciálne vyhotovený nástroj, ale iba obyčajný kyj z tenšieho kmeňa stromu. Každý chlap si ho pripraví sám tak, aby mu *pasoval* do ruky. Dobré je, keď je z tvrdého dreva, lebo je trvanlivejší, a keď má spodný hrubší koniec trochu zaoblený. Vtedy sa hlina lepšie ubíja. Kyjak je dlhý asi 200 cm, hrúbka je rozličná.

Urovnávanie vakovky a mazanie stien a povaly robievali ženy rukami. Asi od začiatku storočia začali na túto prácu používať drevené doštičky, *hoblíky*, *hladítka*, *doštičky na kožuvanie*, rozmerov asi 10×15 cm (obr. 22). Spodná plocha hoblíka, ktorou sa maže, je mierne zaoblená, „tak trošku do ploska“, aby sa lepšie hladilo. Na vrchnej ploche hoblíka je pripevnené držadlo, *rukovačka*, za ktorú žena drží hoblík medzi prstami. Hoblíky vyrábajú dnes starší chlapi, ktorí už nevládzu v *chotári* (na poli) pracovať. Chlap ich narobí viac, donesie ich za kôš do dediny a po 5—7 korún ich raz-dva popredá, pretože dnes, keď sa všade stavia, hoblíkov treba mnoho. Okrem toho hoblík sa chytro zoderie.

Aby sme získali prehľad o vývine ľudového staviteľstva na nížinách Slovenska, bude treba pokračovať vo výskume a spracovaní materiálu zo Záhoria, okolia Trnavy i z východného Slovenska. Takéto komplexné spracovanie problematiky bude iste prínosom pre poznanie dejín ľudského bývania vôbec a ukáže, ako náš ľud vedel majstrovsky využívať miestne zdroje a podrobiť si domáce suroviny po stránke technologickej i umeleckej.

(*Príspevok recenzovali dr. J. Podolák a dr. S. Kovačevičová*)

РЕЗЮМЕ

В низменных местах Словакии важным строительным материалом была глина. В южной Словакии еще сохранились два способа постройки домов из глины. Один из способов — так называемая «кладка». К строительному участку подвозят глину, которую хорошо поливают водой, посыпают соломой и обрабатывают с помощью лошадей, прогоняемых кругом по глине, чтобы ее хорошо промесить. Вымесенную глину набирают на вилы и так кладут стену, стало быть без какой-либо предварительной подготовки или обшивки досками, совершенно свободно. Стены кладут в три приема, так как готовую часть всегда оставляют просохнуть и только потом продолжают кладку. Другой способ состоит в том, что сухой и чуть пропитанной влагой глиной утрамбовывают дощатую обшивку. Этот способ называется «набивание». И «набивные» стены укрепляются тем, что в глину время от времени кладут прутья, ветки, солому. Доски обшивки постепенно поднимаются все выше, и все стены строятся одновременно и заканчиваются без остановки.

Выложенные стены обычно неровны, поэтому их подравнивают лопатами, «обтесывают». Набивные стены ровные. И у тех стен и у других стен дополнительно высекают секирами и кирками отверстия для окон и дверей и оба вида стен необходимо хорошо обмазать двумя слоями хорошо вымесенной глины и побелить, чтобы их защитить от сырости. По этим самым соображениям нужно сейчас же поставить кровлю и сделать крышу. На старые глиняные дома кровля ставилась на «сохи», на которых горизонтально лежало «слеmano» (бревно, образующее ребро кровли) так, чтобы основная тяжесть крыши не давила на глиняные стены. Кровля покрывалась соломой. Теперь этот вид крыши встречается очень редко.

Дом строится с помощью соседей и родственников. «Кладка» и «набивание» стен — мужская работа, обмазывание, побелка, а также и обмазка потолка глиной являлись почти исключительно женской работой. План глиняных домов не отличается от домов

из другого строительного материала. Обычно такой дом состоит из трех частей — комнаты, кухни и кладовой; в новых домах делают две комнаты. Оба способа постройки глиняных домов также, как и соломенные крыши сегодня уже исчезают, потому что самым распространенным строительным материалом являются прожженный кирпич, а на крышу черепица и асбесто-цементный материал. Глину, однако, еще иногда используют в качестве вспомогательного материала при постройке стен, но фасад, фундамент и верхняя часть стен всегда делается из твердого материала.

Перечисленные способы постройки глиняных домов, конечно, не являются словацкой спецификой. Они встречаются и на соседней венгерской этнической территории, на Украине и в Польше и вообще всюду там, где глина используется в качестве строительного материала.

ZUSAMMENFASSUNG

In den slowakischen Ebenen war Lehm ein wichtiges Baumaterial. In der Südslowakei sind zwei Bauarten von Lehmhäusern erhalten geblieben. Eine Art ist das sogenannte „Auslegen“. Der am Bauplatz angehäuften Lehm wird genügend mit Wasser begossen, mit Stroh bestreut und von Pferden verarbeitet, die auf dem Lehm herumgetrieben werden, um ihn gut durchzukneten. Der durchgeknetete Lehm wird mittels Gabeln aufgenommen und so die Wand aufgeworfen, ohne irgendwelche Vorzeichnung oder Verschaltung, also ganz frei. Die Wände werden in drei Teilen gelegt, denn erst wenn das fertige Drittel getrocknet ist, wird die Arbeit fortgesetzt. Die zweite Art besteht darin, dass trockener und nur wenig angefeuchteter Lehm in eine Bretterschaltung eingeladen wird. Diese Technik nennt man „Laden“. Auch die geladenen Wände werden dadurch gefestigt, dass dem Lehm stellenweise Ruten, Zweige oder Stroh beigemischt werden. Die Verschaltungsbretter werden nach und nach höher gerückt und alle Wände werden zugleich geladen und ohne Unterbrechung beendet.

Die ausgelegten Wände sind gewöhnlich nicht eben, deshalb werden sie mit Schaufeln geebnet „gezimmert“. Die geladenen Wände sind eben. Erst nachträglich werden bei beiden Arten mit Äxten und Keilhauen die Öffnungen für Fenster und Türe ausgehackt und beide Wandarten müssen gut mit 2 Schichten von fein durchgekneteten Kot beworfen werden und dann geweißt zum Schutz gegen Feuchtigkeit. Aus diesem Grunde ist es notwendig gleich auch den Dachstuhl aufzustellen und das Haus zu bedecken. Auf alte Lehmhäuser wurde der Dachstuhl auf „Firstsäulen“ gelegt, auf welchen wagrecht das „slemano“ (der Firstbaum) im Dachkamm lag, so belastete das Schwergewicht des Daches nicht die Lehmwände. Gedeckt wurde mit Stroh. Heute ist die Firstsäulenkonstruktion sehr selten, am verbreitetsten ist der Hahnenbalkendachstuhl.

Das Haus wird mit freiwilliger Hilfe der Nachbarn und Verwandten gebaut. Das Auslegen und Laden ist Männerarbeit, das Bewerfen, Weissen, sowie das Auftragen einer Lehmschichte am Dachboden war fast ausschließlich Arbeit der Frauen. Die Einteilung des Grundrisses der Lehmhäuser ist nicht verschieden von der in Häusern aus anderem Baumaterial. Gewöhnlich ist es ein dreiteiliges Haus, aus Zimmer, Küche und Kammer bestehend und neuerdings werden zwei Zimmer gebaut. Beide Arten von Lehmbauten, wie auch Strohdächer werden heute immer seltener gebraucht, da das beliebteste Baumaterial gebrannte Ziegel und für das Dachdecken Schiefer oder Asbestcement geworden ist. Lehm wird aber doch hie und da gebraucht als Ausfüllmaterial bei Wänden. Die Fassade, die Grundlage und die oberen Reihen der Wände sind aber immer aus hartem Material.

Die Angeführten Bautechniken sind freilich kein slowakisches Spezifikum. Sie sind auch im benachbarten magyarischen Etnikum bekannt, in der Ukraine und Polen und eigentlich und im wesentlichen überall, wo Lehm als Baumaterial in Frage kommt.

(Preložila M. Štefanovičová)

MATERIÁLY K DEJINÁM EUDOVEJ ARCHITEKTÚRY V BÝVALEJ BRATISLAVSKEJ
ŽUPE NA KONCI 18. STOROČIA

Roku 1785 konalo sa v Bratislavskej stolici veľmi zaujímavé zisťovanie hospodárskych a spoločenských pomerov obyvateľstva. Za týmto účelom bol zostavený osobitný dotazník pozostávajúci zo 40 bodov (otázok), na základe ktorých mali úradníci stolice zachytiť v každej obci potrebné údaje. Otázky sa týkali najrozličnejších stránok hospodárskeho, sociálneho i kultúrneho života obyvateľstva stolice. V každej obci mal sa napr. zistiť počet obyvateľstva, jeho náboženské vyznanie, národnosť, školské pomery, zamestnanie, urbárske a daňové záležitosti a pod. Materiál získaný pri tejto akcii je uložený v Štát. archíve v Bratislave (v archíve býv. Bratislavskej stolice) pod názvom *Moralisch- und Phisische Conscriptionen* a predstavuje cenný prameň pre historické i národopisné bádanie.

Z národopisného hľadiska zaujímavé sú najmä odpovede na otázku č. 22, ktorou sa stolica v každej obci dopytuje, z akého materiálu budujú obyvatelia svoje domy a aké majú komíny, či murované alebo hradené („ex quibus materialibus domos exstruant, an caminos muratos vel septos habent“). Odpovede na túto otázku poskytujú cenné údaje pre štúdium dejín ľudovej architektúry na juhozápadnom Slovensku. Mnohé z nich nezachycujú len vtedajší stav architektúry, ale udávajú i zmeny v stavebnom materiáli oproti minulosti. Odpoveďami na uvedenú otázku chcela stolica zrejme zistiť výsledok svojich dovtedajších snáh (diktovaných, pravda, ústrednými štátnymi úradmi) prinútiť obyvateľstvo, aby nestavalo svoje domy z dreva (vzhľadom na potrebu šetrenia lesov), ale z iného materiálu (z tehly, hlíny, kameňa a pod.).

Odpovede pre ich závažnosť publikujeme (okrem oblasti Žitného ostrova) v plnom znení. Niektoré údaje (o stavebnom materiáli domov) sme zachytili pre lepšiu názornosť i na priloženej mapke.

Possessio Báhoň¹: Domos ex crudis materialibus exstruant, caminos habent in parte septos, in parte stramine tectos, oblimatos, alique domus caminis plane carent.

Possessio Boldogfalva²: Domos exstruant ex crudis materialibus, caminos habent septos.

Possessio Csataj³: Ex crudis materialibus domos exstruant, unum alterumve caminum habent muratum, caeteris ex sepimento constructis existentibus.

Oppidum Cseklész⁴: Domos exstruant ex crudis materialibus, caminos habent muratos.

Oppidum Cseszthe⁵: Domos a potiori ex solidis materialibus exstruant, fere omnes murati camini provisi sunt, unus alterve septum habet, unus item alterve camino destituitur.

Possessio Csukárd⁶: Domos ex crudis tegulis erigunt saxeo fundamento superstructas, caminos habent in parte muratos, in parte septos, nonnulli his plane carent.

Possessio Czajla⁷: Domos ex crudis materialibus edificant, caminos a potiori muratos habent, aliquot septi reperiuntur.

Possessio Dubova⁸: Domos erigunt ex crudis tegulis, caminos habent partim muratos, partim septos, aliqui his penitus carent.

Possessio Duna Ujfalu⁹: Domos exstruant ex crudis tegulis, caminos habent a potiori muratos, circiter 4. septi reperiuntur.

Possessio Engerau¹⁰: Domos partim ex solidis, partim ex crudis materialibus exstruant, caminos habent muratos.

Oppidum Grinavia¹¹: Domos ex crudis materialibus exstruunt, caminos habent muratos.
Possessio Horvát Gurab¹²: Ex crudis materialibus domos exstruunt, caminos habent partim muratos, partim septos.

Possessio Igram¹³: Domus ex crudis materialibus consistunt, camini partim septi, partim nulli existunt.

Possessio Istvánfalva¹⁴: Domos exstruunt ex crudis materialibus, caminis muratis unus tantum, alterve est provisus, caeteri illis penitus carent.

Possessio Kápolna¹⁵: Domos exstruunt ex crudo materiali, caminos in parte septos, in parte nullos habent.

Possessio Kis Senkvicz¹⁶: Domos exstruunt ex crudis materialibus, caminos habent septos.

Possessio Limpoch¹⁷: Domos ex cruda materia edificant, caminos habent muratos, unus duntaxat septus reperitur.

Possessio curialis Magyar Bél¹⁸: Partim ex crudis, partim ex ustis tegulis domos exstruunt, caminos muratos habent.

Possessio Némethél¹⁹: Ex crudis materialibus domos exstruunt, caminos habent muratos, duo septi reperiuntur.

Possessio Némét Gurab²⁰: Domos ex crudis materialibus erigunt, caminos habent partim septos, partim nullos.

Possessio Neustiff²¹: Domos plerumque ex lapidibus construunt, caminos habent muratos, tribus circiter septis existentibus.

Possessio Nagy Senkvicz²²: Domos ex cruda materia exstruunt, caminos paucos habent muratos a potiori ex sepe sunt confecti.

Possessio Prácsa²³: Domos habent ex crudo materiali, caminos muratos.

Possessio Pila²⁴: Domos ex lapidibus, caminos ex ustis tegulis exstruunt, tres domus his carent.

Possessio Pudmericz²⁵: Domos exstruunt ex crudo materiali, caminis destituntur.

Oppidum Récese²⁶: Domos exstruunt partim ex solido, partim ex crudo materiali, caminos habent muratos.

Curialis possessio Réthe²⁷: Ex crudis et ex solidis materialibus, prout quis vires habet, domos struunt, caminos muratos, septosve haberi.

Possessio Sarfö²⁸: Domos ex crudo materiali exstruunt, caminos a potiori septos, aliquot muratos habent.

Oppidum Sencz²⁹: Domos partim ex solidis, partim ex crudis tegulis edificant. Camini a potiori murati, pauci septi, nonnullae domus nullos habent.

Possessio Svanczpoch³⁰: Domos ex crudo materiali erigunt, caminos habent septos, nonnullae domus his carent.

Possessio Tot Gurab³¹: Ex crudis materialibus domos erigunt, caminos habent septos, muratos, stramineos, in parte nullos.

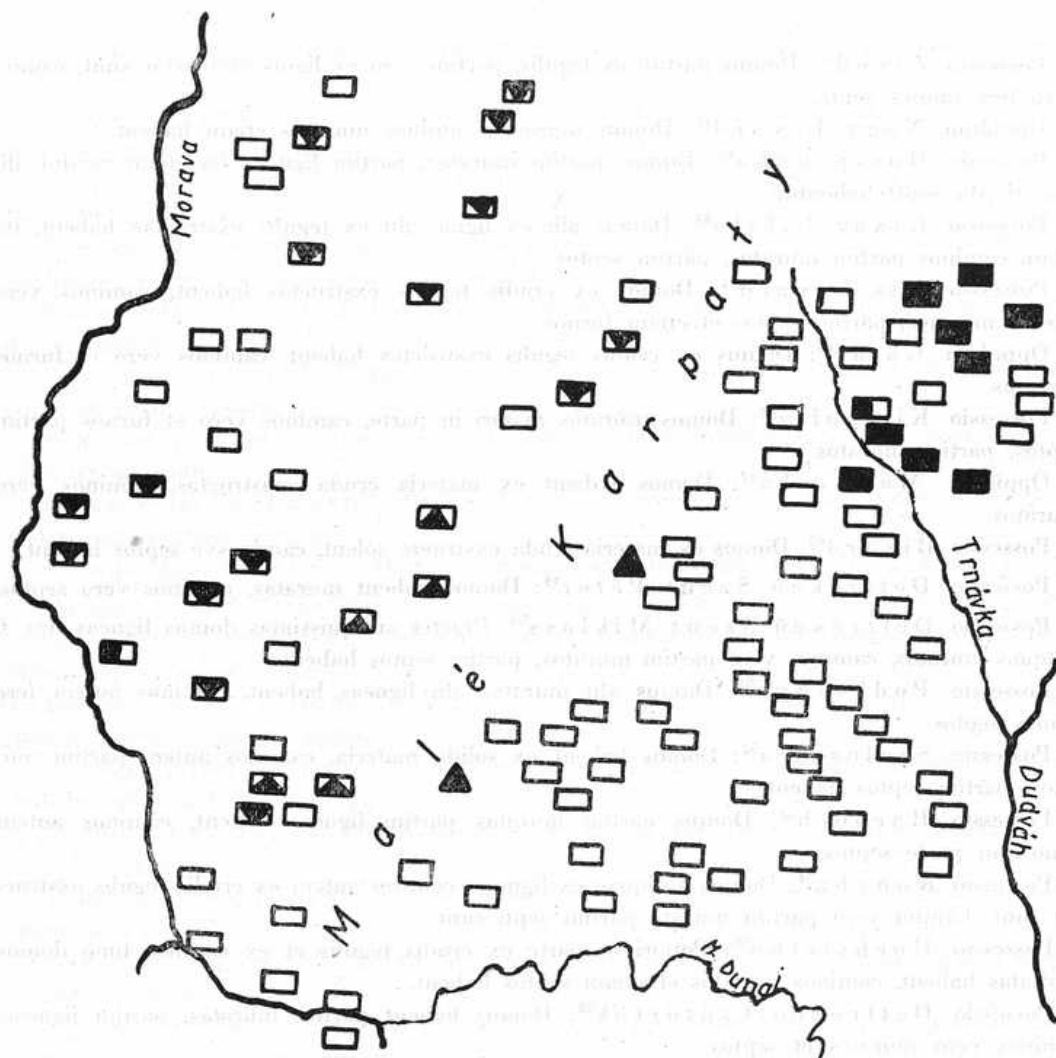
Oppidum Várallya³²: Domus muratae, caminis muratis provisae.

Possessio Vistuk³³: Domos ex crudo materiali exstruunt, caminos habent partim muratos, partim septos.

Possessio Bur Szent Mikloss³⁴: Domus partim ex tegulis, partim ex ligno exstructae sunt, ita etiam camini alii murati, alii septi.

Possessio Bur Szent Péter³⁵: Domus alias muratas alias ligneas habent, caminos autem maxima in parte septos.

Possessio Kuklo³⁶: Domus ex tegulis exstructae sunt, camini autem parte murati, partim vero septi habentur.

- Obce, v ktorých boli domy stavané iba z tehly.
- Obce, v ktorých boli domy stavané z tehly alebo z dreva.
- Obce, v ktorých boli domy stavané z tehly alebo z kameňa.
- Obce, v ktorých boli domy stavané z tehly alebo z nabíjanej hlíny.
- Obce, v ktorých boli domy stavané iba z kameňa.
- Obce, v ktorých boli domy stavané iba z nabíjanej hlíny.

Obr. 1. Ľudová architektúra na juhozápadnom Slovensku na konci 18. stor.

Possessio Bur Szent György³⁷: Domos habent partim muratas, partim ligneas, caminos autem maiori in parte septos.

Oppidum Szent Jannoss³⁸: Domus habent muratas, caminos vero partim muratos, partim septos.

Possessio Szekula³⁹: Domus sunt muratae, camini autem partim septi, partim vero murati.

Possessio Z a v o d⁴⁰: Domus partim ex tegulis, partim vero ex lignis exstructae sunt, camini vero fere omnes septi.

Oppidum N a g y L e v a r d⁴¹: Domus muratas, caminos muratos etiam habent.

Possessio H a s z p r u n k a⁴²: Domus partim muratae, partim lignae ita etiam camini alii murati alii septi habentur.

Possessio L a x a r U j f a l u⁴³: Domus alii ex ligno, alii ex tegulis exstructae habent, ita etiam caminos partim muratos, partim septos.

Possessio K i s L e v a r d⁴⁴: Domos ex crudis tegulis exstructas habent, caminos vero partim muratos, partim septos et etiam furnos.

Oppidum G a j a r⁴⁵: Domus ex crudis tegulis exstructas habent, caminos vero et furnos muratos.

Possessio K i r i p o l e z⁴⁶: Domos muratos maiori in parte, caminos vero et furnos partim septos, partim muratos.

Oppidum M a l l a c z k a⁴⁷: Domos habent ex materia cruda constructas, caminos vero muratos.

Possessio B i x a r d⁴⁸: Domos ex materia cruda exstruere solent, caminosve septos habent.

Possessio D e t t r e k e ö S z e n t P é t e r⁴⁹: Domos habent muratas, caminos vero septos.

Possessio D e t t r e k e ö S z e n t M i k l o s s⁵⁰: Praeter antiquissimas domus ligneas nro. 6 reliquas muratas, caminos vero partim muratos, partim septos habent.

Possessio P o d h r a d y a⁵¹: Domus alii muratas alii ligneas habent, caminos autem fere omnes septos.

Possessio S z o l o s n i c a⁵²: Domos habent ex solida materia, caminos autem partim muratos, partim septos habent.

Possessio R a r b o c h⁵³: Domus partim muratas partim ligneas habent, caminos autem maiori in parte septos.

Possessio K o n y h a⁵⁴: Domus antiquae ex ligno, recentiores autem ex crudis tegulis exstructae sunt. Camini vero partim murati, partim septi sunt.

Possessio H o c h s t e t n o⁵⁵: Potiori in parte ex crudis tegulis et ex contuso limo domos conflatas habent, caminos muratos et etiam septos habent.

Possessio D e t t r e k e ö C s ö t ö r t ö k⁵⁶: Domus habent partim muratas, partim ligneas, caminos vero muratos et septos.

Possessio L a a b⁵⁷: Ex crudis materialibus et etiam ex ligno ita et caminos muratos et septos habent.

Possessio D i m b u r g⁵⁸: Domus ex crudis materialibus et etiam ex ligno conflatae sunt. Caminos partim muratos, partim septos habent.

Possessio M a g y a r f a l v a⁵⁹: Domus ex crudis materialibus et ex ligno erectas, caminos partim muratos, partim septos habent.

Possessio Z o h o r⁶⁰: Domus sunt ex crudis materialibus et ex ligno conflatae, caminos muratos et septos habent.

Possessio P e r n e k⁶¹: Antiquiores domus ex lignis, recentiores ex lapide et ex crudis tegulis constructae sunt, murati camini pauci, plures furni conspiciuntur.

Possessio A l m a s s⁶²: Domos ex lapidibus et crudis tegulis construunt, pauci camini murati, plures vero furni videntur.

Oppidum S t o m f f a⁶³: Partim ex firmis, partim ex crudis materialibus partim vero ex ligno domus constructae inveniuntur. Caminos habent muratos et septos.

Possessio B e s z t e r c z e⁶⁴: Ex firmis et crudis materialibus et etiam ex ligno domus erectas habent, caminos, vero muratos et septos.

Possessio P a u l e n s t e i n⁶⁵: Domus ex lapidibus et ex crudis tegulis erectas habent. Caminos vero et furnos muratos.

Possessio *Maasz*⁶⁶: Domos ex lapidibus et crudis tegulis exstruunt, caminos autem et furnos partim muratos, partim septos habent.

Possessio *Jakabfalva*⁶⁷: Ex crudis materialibus et ligno domus erectas habent, caminos vero muratos et septos.

Possessio *Mariánka*⁶⁸: Domos ex crudis materialibus confectas habent, camini vero nonnulli murati, alii septi extant.

Oppidum *Devény*⁶⁹: Domus suas partim ex firmis, partim vero ex crudis materialibus exstructas habent, caminos vero omnes muratos.

Possessio *Devény Ujfalu*⁷⁰: Domus habent ex crudis materialibus confectas, caminos vero muratos et septos.

Possessio *Lozorno*⁷¹: Domos ex crudis materialibus exstructas habent, caminos partim muratos partim septos.

Possessio *Lamacs*⁷²: Domos ex crudis materialibus constructas habent, caminos autem muratos et septos.

Possessio *Hideghkuth*⁷³: Domos habent ex crudis materialibus exstructas, caminos plures septos quam muratos.

Possessio *Karolfalva*⁷⁴: Domus ex crudis materialibus erectas habent, caminos muratos.

Oppidum *Also Dios*⁷⁵: Domus circiter 15 ex solidis materialibus, relique autem ex crudis tantum exstructae sunt. Camini qui existunt omnes murati sunt, conplures autem domus dantur, quae nullos habent.

Possessio *Also Dombó*⁷⁶: Domos ex terra contusa exstructas habent, caminos autem partim muratos, partim septos.

Possessio *Also Korompa*⁷⁷: Domos exstructas habent ex crudis materialibus, caminos habent muratos fere omnes.

Possessio *Benyocz*⁷⁸: Domos exstruunt ex crudis materialibus, caminos maiori in parte septos habent.

Possessio *Bogdanocz*⁷⁹: Domos ex contusa terra exstruunt, caminos habent potissimum muratos.

Possessio *Bohunicz*⁸⁰: Domus exstruunt ex crudis materialibus, caminos maiori in parte muratos habent.

Oppidum *Bolera*⁸¹: Domus exstructas habent partim ex crudis tegulis, partim ex terra contusa, caminis muratis fere omnes provisi sunt.

Possessio *Borova*⁸²: Domus ex crudis materialibus exstructas incolae habent, caminos autem in parte muratos, in parte septos.

Oppidum *Cziffer*⁸³: Domus potissimum sunt ex crudis tegulis exstructae, camini autem partim murati, partim septi.

Possessio *Dejthe*⁸⁴: Domos ex terra contusa exstructas habent, caminis muratis pauce provisa sunt, plerique caminis destituntur.

Oppidum *Felső Dios*⁸⁵: Domus sunt ex crudis materialibus exstructae, caminos muratos habent.

Possessio praedialis *Fehér Egyháza*⁸⁶: Domos habent incolae loci ex crudis tantum modo materialibus exstructas, caminos partim muratos, partim septos.

Possessio *Felső Dombó*⁸⁷: Domos ex terra contusa exstructas habent, caminis destitutas.

Possessio *Felső Korompa*⁸⁸: Domos ex crudis materialibus exstructas habent, nonnulli caminis muratis provisi sunt, plerique iisdem destituuntur.

Possessio *Gerencsér*⁸⁹: Domos habent exstructas ex crudis materialibus incolae, caminos praeter 4 muratos reliquos omnes septos.

Possessio *Gocsnod*⁹⁰: Incolae ex crudis tegulis habent domos exstructas, caminos autem omnes septos praeter unum muratum.

Possessio Halmess⁹¹: Domos habent incolae loci ex crudis materialibus exstructas, caminos partim muratos partim septos.

Possessio Hoszu Falu⁹²: Ex crudis materialibus exstructas domus habent coloni, camini qui existunt sunt omnes murati, plurimi autem nullos prorsus habent.

Possessio Jaszlocz⁹³: Domos ex crudis materialibus exstructas habent, caminos autem a potiori muratos.

Possessio Katlocz⁹⁴: Domos exstructas habent ex contusa terra, caminos muratos paucissimi habent, pleraeque domus iisdem carent.

Possessio Klesovany⁹⁵: Domos ex terra contusa exstruunt, caminos partim muratos, partim septos habent.

Possessio Kosolna⁹⁶: Domos ex crudis materialibus structas habent coloni, caminos in parte muratos, in parte septos, nonnulli autem plane nullos.

Possessio Kertvéles⁹⁷: Domus sunt ex crudis materialibus, caminos autem praeter unum hospitem omnes muratos habent.

Possessio Losonez⁹⁸: Domus ex crudis materialibus sunt exstructae, camini qui existunt murati sunt, complures autem domus nullos habent.

Possessio Nadass⁹⁹: Domos exstructas habent ex crudis materialibus, caminos habent pauci muratos, pleraeque domus iisdem destituuntur.

Possessio Nahacs¹⁰⁰: Domos exstructas habent ex terra contusa, caminis muratis pauci provisi sunt, plerique caminis destituuntur.

Possessio Nestich¹⁰¹: Domos ex crudis materialibus exstructas habent, caminis muratis sunt provisi.

Oppidum Ompital¹⁰²: Domos partim ex solidis materialibus, partim ex crudis exstructas habent. Camini qui existunt omnes murati sunt, nonnulla item domus absque caminis reperiuntur.

Possessio Pagyero cz¹⁰³: Domos ex crudis materialibus exstruunt, caminos nonnulli habent muratos, alii iisdem penitus carent.

Possessio Pald¹⁰⁴: Incolae domus suas ex crudis materialibus solum modo exstructas habent, caminos praeter aliquot muratos reliquos omnes tantum septos habent.

Possessio Pusztapacz¹⁰⁵: Domus ex crudis tegulis exstructas habent coloni, caminos autem in parte muratos, in parte septos.

Possessio Rossindel¹⁰⁶: Domus exstructas habent coloni ex crudis materialibus, caminos in parte muratos, in parte septos.

Possessio Selpicz¹⁰⁷: Domos exstruunt ex terra contusa et caminis muratis provisi sunt.

Possessio Spacza¹⁰⁸: Ex contusa terra domos exstruunt, caminos potissimum muratos habent.

Oppidum Szomolány¹⁰⁹: Domos ex crudis materialibus exstruunt, plerique habent caminos muratos, nonnulli prorsus nullos.

Oppidum Szuhá¹¹⁰: Domos ex crudis materialibus exstructas habent incolae, caminos in parte muratos, in parte septos.

Possessio Toth Ujfalu¹¹¹: Domus suas coloni huius possessionis ex crudis materialibus structas habent, caminos autem praeter aliquot muratos, omnes in reliquo septos tantum habent.

Possessio Vödröd¹¹²: Domus ex crudis materialibus exstructas habent coloni, caminos in parte muratos, in parte septos habent.

Possessio Zvoncsin¹¹³: Ex crudis materialibus domus exstructas habent coloni, caminos in parte muratos, in parte septos.

¹ Báhoň, okr. Pezinok. — ² Matka Božia, okr. Senec. — ³ Čataj, okr. Senec. — ⁴ Čeklís, teraz Bernolákovo, okr. Bratislava-okolie. — ⁵ Častá, okr. Pezinok. — ⁶ Kučisdorf, teraz Veľké Trnie, okr. Pezinok. — ⁷ Cajla, okr. Pezinok. — ⁸ Dubová, okr. Pezinok. — ⁹ Nová Ves pri Dunaji, okr. Senec. — ¹⁰ Petržalka, okr. Bratislava-mesto. — ¹¹ Grinava, teraz Myslenice, okr. Pezinok. — ¹² Chorvátsky Grob, okr. Bratislava-okolie. — ¹³ Igram, okr. Senec. — ¹⁴ Štefanová, okr. Pezinok. — ¹⁵ Kaplná, okr. Pezinok. — ¹⁶ Malé Senkvice, teraz Malé Čanikovce, okr. Pezinok. — ¹⁷ Limbach, okr. Pezinok. — ¹⁸ Maďarský Běl, teraz Veľký Biel, okr. Senec. — ¹⁹ Nemecký Běl, teraz Malý Biel, okr. Senec. — ²⁰ Nemecký Grob, teraz Veľký Grob, okr. Senec. — ²¹ Neštich, okr. Bratislava-okolie. — ²² Veľké Senkvice, teraz Veľké Čanikovce, okr. Pezinok. — ²³ Vajnory, teraz Dvorník, okr. Bratislava-mesto. — ²⁴ Píla, okr. Pezinok. — ²⁵ Pudmerice, teraz Budmerice, okr. Pezinok. — ²⁶ Račisdorf, teraz Rača, okr. Bratislava-mesto. — ²⁷ Réca, okr. Pezinok. — ²⁸ Šarfia, teraz Blatné, okr. Senec. — ²⁹ Senec. — ³⁰ Švajnsbach, teraz Viničné, okr. Pezinok. — ³¹ Slovenský Grob, okr. Pezinok. — ³² Bratislavské podhradie. — ³³ Vištuk, okr. Pezinok. — ³⁴ Borský Svätý Mikuláš, okr. Senica. — ³⁵ Borský Svätý Peter, okr. Senica. — ³⁶ Kuklov, okr. Malacky. — ³⁷ Borský Svätý Jur, okr. Malacky. — ³⁸ Moravský Svätý Ján, okr. Malacky. — ³⁹ Sekule, okr. Malacky. — ⁴⁰ Závod, okr. Malacky. — ⁴¹ Veľké Leváre, okr. Malacky. — ⁴² Hasprunka, teraz Studienka, okr. Malacky. — ⁴³ Lakšárska Nová Ves, okr. Malacky. — ⁴⁴ Malé Leváre, okr. Malacky. — ⁴⁵ Gajary, okr. Malacky. — ⁴⁶ Kiri-polec, teraz Kostolište, okr. Malacky. — ⁴⁷ Malacky. — ⁴⁸ Biksard, teraz Buková, okr. Trnava. — ⁴⁹ Plavecký Svätý Peter, okr. Malacky. — ⁵⁰ Plavecký Svätý Mikuláš, okr. Malacky. — ⁵¹ Plavecké Podhradie, okr. Malacky. — ⁵² Sološnica, okr. Malacky. — ⁵³ Rarboch, teraz Rohožník, okr. Malacky. — ⁵⁴ Kuchyňa, okr. Malacky. — ⁵⁵ Hochštetno, teraz Vysoká pri Morave, okr. Bratislava-okolie. — ⁵⁶ Plavecký Štvrtok, okr. Malacky. — ⁵⁷ Láb, okr. Malacky. — ⁵⁸ Dimburk, teraz Suchohrad, okr. Malacky. — ⁵⁹ Uhorská Ves, teraz Záhorská Ves, okr. Malacky. — ⁶⁰ Zohor, okr. Bratislava-okolie. — ⁶¹ Pernek, okr. Malacky. — ⁶² Jablonové, okr. Malacky. — ⁶³ Stupava, okr. Bratislava-okolie. — ⁶⁴ Záhorská Bystrica, okr. Bratislava-okolie. — ⁶⁵ Pajštún, teraz Borinka, okr. Bratislava-okolie. — ⁶⁶ Mást, okr. Bratislava-okolie. — ⁶⁷ Jakubov, okr. Malacky. — ⁶⁸ Marianka, okr. Bratislava-okolie. — ⁶⁹ Devín, okr. Bratislava-mesto. — ⁷⁰ Devínska Nová Ves, okr. Bratislava-okolie. — ⁷¹ Lozorno, okr. Malacky. — ⁷² Lamač, okr. Bratislava-mesto. — ⁷³ Dúbravka, okr. Bratislava-mesto. — ⁷⁴ Karlova Ves, okr. Bratislava-mesto. — ⁷⁵ Dolné Orešany, okr. Trnava. — ⁷⁶ Dolné Dubové, okr. Trnava. — ⁷⁷ Dolná Krupá, okr. Trnava. — ⁷⁸ Biňovce, okr. Trnava. — ⁷⁹ Bohdanovce nad Trnavou, okr. Trnava. — ⁸⁰ Bohunice, okr. Trnava. — ⁸¹ Boleráz, okr. Trnava. — ⁸² Borová, okr. Trnava. — ⁸³ Cífer, okr. Trnava. — ⁸⁴ Dechtice, okr. Trnava. — ⁸⁵ Horné Orešany, okr. Trnava. — ⁸⁶ Biely Kostol, okr. Trnava. — ⁸⁷ Horné Dubové, okr. Trnava. — ⁸⁸ Horná Krupá, okr. Trnava. — ⁸⁹ Hrnčiarovce nad Parnou, okr. Trnava. — ⁹⁰ Gocnod, teraz Božetechovo, okr. Trnava. — ⁹¹ Halmeš, teraz Jablonec, okr. Pezinok. — ⁹² Dlhá, okr. Pezinok. — ⁹³ Jaslovece, okr. Trnava. — ⁹⁴ Kátlovce, okr. Trnava. — ⁹⁵ Klčovany, okr. Trnava. — ⁹⁶ Košolná, okr. Trnava. — ⁹⁷ Körtvélyes, súčasť obce Slov. Nová Ves, okr. Trnava. — ⁹⁸ Lošonec, okr. Trnava. — ⁹⁹ Nádaš, teraz Trstín, okr. Trnava. — ¹⁰⁰ Naháč, okr. Trnava. — ¹⁰¹ Neštich, teraz Smolenická Nová Ves, okr. Trnava. — ¹⁰² Ompitál, teraz Dolany, okr. Pezinok. — ¹⁰³ Paderovce, okr. Trnava. — ¹⁰⁴ Páld, teraz Pavlice, okr. Senec. — ¹⁰⁵ Pác, okr. Trnava. — ¹⁰⁶ Rožindol, teraz Ružindol, okr. Trnava. — ¹⁰⁷ Selpice, okr. Trnava. — ¹⁰⁸ Špačince, okr. Trnava. — ¹⁰⁹ Smolenice, okr. Trnava. — ¹¹⁰ Suchá nad Parnou, okr. Trnava. — ¹¹¹ Slovenská Nová Ves, okr. Trnava. — ¹¹² Voderady, okr. Trnava. — ¹¹³ Zvončín, okr. Trnava.

Podáva Pavel Horváth

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук

1958 № 5

Издается шесть раз в год

Издательство Словацкой Академии Наук

Редактор д-р Ян Подолак

Адрес редакции и администрации Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang VI, 1958, Nr. 5. Erscheint sechsmal im Jahre

Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteur Dr. Ján Podolák

Redaktion und Administration Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume VI, 1958, No 5

Published bimonthly by the Slovak Academy of Sciences

Managing Editor Dr. Ján Podolák

Editor and Business Manager Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

revue de l'Académie slovaque des sciences

Année VI, 1958 No 5. Paraît six fois par an

Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteur: dr. Ján Podolák

Rédaction et administration: Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník VI, 1958, číslo 5. Vychádza šesť ráz do roka

Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Zodpovedný a výkonný redaktor dr. Ján Podolák

Redakčná rada: dr. Soňa Burlasová, dr. Božena Filová, dr. Soňa Kovačevičová,

dr. Michal Markuš, dr. Ján Mjartan, Rudolf Žatko

Redakcia a administrácia Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé čísla Kčs 9,—, celoročné predplatné Kčs 54,—.

Výmer PIO 2385/49-III/2 — X-153338

Predplácanie časopisu možno zastaviť len koncom kalendárneho roku.

Novinové výplatné povolené. Pošt. úrad Bratislava 2 — čís. 231-prepr. 1955. —